

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppatieteiden osasto

Kandidaatintutkielma

Laskentatoimi

Tilintarkastajan vapaaehtoisen valinnan hyödyt pienyryyksissä

Benefits of Voluntary Auditing in Small Companies

1.12.2010

Tekijä: Kerttu Mälkönen

Opponentti: Jenni Saastamoinen

Ohjaaja: Satu Pätäri

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen taustaa	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelma.....	2
1.3 Tutkimuksen rajaukset.....	3
1.4 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto.....	3
1.5 Tutkimuksen rakenne.....	4
2. TILINTARKASTUS	5
2.1 Tilintarkastuksen määritelmä	5
2.2 Tilintarkastuksen tavoitteet ja tarkoitus	5
2.3 Tilintarkastuksen sisältö.....	7
2.3.1 Tilintarkastuksen kohde	7
2.3.2 Tilintarkastuksen raportointi	8
2.3.3 Kansainväliset tilintarkastusstandardit	9
2.4 Tilintarkastuksen rooli pienessä yrityksessä	10
2.5 Yhteenveto.....	10
3. TILINTARKASTUSVELVOLLISUUDEN KEHITYS	12
3.1 Nykyhetki.....	12
3.2 Tilintarkastusvelvollisuuden muutokset.....	13
3.2.1 Tilintarkastusvelvollisuuden kehitys Suomessa	14
3.2.2 Pienyritysten tilintarkastusvelvollisuuden muutokset Suomessa	19
3.2.3 Pienyritysten tilintarkastusvelvollisuuden muutokset ulkomailla	21
3.3 Yhteenveto.....	22
4. TILINTARKASTAJAN VAPAAEHTOINEN VALINTA PIENYRITYKSESSÄ.....	24
4.1 Valintaan vaikuttavia tekijöitä.....	24
4.2 Valinnasta hyötyminen.....	29
4.3 Tilintarkastajan valinnasta syntyvät kustannukset.....	31
4.4 Tilintarkastajan näkemyksiä pienen yrityksen tilintarkastuksesta	34
4.5 Yhteenveto.....	37
5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	40
LÄHDELUETTELO	44
Liite 1. Haastattelukysymykset	

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tilintarkastuslaki (TTL) uudistui heinäkuun alussa vuonna 2007 (Tomperi 2009, 14). Nykyinen tilintarkastuslaki (459/2007) kumosi vuoden 1995 alussa voimaan tulleen Suomen ensimmäisen tilintarkastuslain (936/1994) (Alakare et al. 2008, 13). Tilintarkastuslain kokonaisuudistuksen keskeisenä syynä oli uuden tilintarkastusdirektiivin (2006/43/ETY) antaminen toukokuussa 2006 (Horsmanheimo & Steiner 2008, 125). Merkittävä muutos uudessa laissa oli pienyritysten mahdollisuus jättää valitsematta tilintarkastaja (Länsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 27). Myös niin sanotusta maallikkotilintarkastuksesta päätettiin uuden lain myötä luopua siirtymäsäännöksin vuoden 2011 loppuun mennessä, poikkeuksena yhdistykset, joissa maallikkotilintarkastajan valinta on mahdollista edelleenkin. Pääsääntöisesti uuden lain nojalla tilintarkastuksen voi siis suorittaa ainoastaan Keskuskauppakamarin tai kauppakamarin hyväksymä KHT- tai HTM- tilintarkastaja tai KHT- tai HTM- yhteisö. (Horsmaheimo, Kaisanlahti, Steiner 2007, 20) Uudistuksen tarkoituksena oli pyrkiä parantamaan tilintarkastuksen laatua ja valvontaa (Länsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 27).

Vaikka tilintarkastus pienyrityksille ei ole enää pakollista, on tilintarkastajan vapaaehtoisesta valinnasta kuitenkin huomattu olevan hyötyä. Toisaalta tilintarkastuksesta aiheutuu yritykselle kustannuksia. (Länsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 26) Herääkin kysymys, onko vapaaehtoisesta tilintarkastuksesta pienyrityksille kustannuksiin nähden merkittävää hyötyä, miten hyöty näkyy, ja oliko oikea ratkaisu vapauttaa pienyritykset kokonaan tilintarkastusvelvollisuudesta.

Aihe on mielenkiintoinen, sillä se on ajankohtainen. Lakiuudistuksesta on kulunut hieman yli kolme vuotta. Osa pienyrityksistä on tilintarkastuspakon rauettua luopunut tilintarkastajasta, ja osa on halunnut säilyttää tilintarkastajan. Nyt onkin hyvä aika tarkastella lähiaikoina ilmestyneiden tutkimusten ja artikkeleiden pohjalta, mitä mieltä

pienyriyten tilintarkastajan valinnasta ollaan. Tutkimuksessa pienillä yrityksillä tarkoitetaan niitä yhteisöjä, jotka alittavat tilintarkastuslaissa (459/2007) säädetyt tilintarkastusvelvollisuuden alarajat. Eli yhteisöjä, jotka ovat tilintarkastuspakosta vapautettuja. Hyödyllä tutkimuksessa tarkoitetaan niitä myönteisiä asioita, joita tilintarkastajan vapaaehtoisesta valinnasta pienyritykselle syntyy.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelma

Työn pääasiallinen tutkimusongelma muodostuu kysymyksestä: ***onko tilintarkastajan vapaaehtoisesta valinnasta hyötyä pienyritykselle***. Tutkimuksen tavoitteena on siis tarkastella hyötyjä, joita yritys tilintarkastuksesta voi saada ja verrata näitä mahdollisia hyötyjä tilintarkastuksesta syntyviin kustannuksiin. Tutkimusongelmaa lähdetään purkamaan alaongelmien kautta:

- Mitkä ovat niitä tekijöitä ja hyötyjä, jotka johtavat pienissä yrityksissä tilintarkastajan vapaaehtoiseen valintaan?
- Kuinka suuria kustannuksia tilintarkastajan vapaaehtoisesta valinnasta syntyy?

Tutkimuksen päätavoite pyritään saavuttamaan alaongelmiin vastaamisen kautta. Jotta alaongelmat pystyttäisiin hahmottamaan selkeämmin, on tutkimuksen tavoitteena myös määritellä tilintarkastuksen tavoitteet ja tarkoitus sekä selvittää tilintarkastusvelvollisuuden muutoksia viime vuosina niin Suomessa kuin muualla maailmassa. Koska tutkimus koskee pieniä yrityksiä, tarkastelu keskittyy lähtökohtaisesti tuomaan esille pienten yritysten erityispiirteitä tilintarkastusvelvollisuuden teemoilta.

1.3 Tutkimuksen rajaukset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää tilintarkastajan vapaaehtoisesta valinnasta pienyrityksille koituvia hyötyjä, näin ollen tutkimus on rajattu koskemaan vain niitä yhteisöjä, joilla ei ole pakollista tilintarkastusvelvoitetta. Tällaisia yhteisöjä ovat ne, joilla päättyneellä sekä sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täytynyt enintään yksi seuraavista ehdoista: taseen loppusumma on yli 100 000 euroa, liikevaihto on yli 200 000 euroa tai palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä (TTL 459/2007 4§). Määritelmän ulkopuolelle rajautuvat säätiöt, yhdistykset sekä yhteisöt, joiden pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta, sillä tilintarkastus on näille aina pakollista. Asunto-osakeyhtiöt rajautuvat myös tutkimuksen ulkopuolelle, sillä vaikka kaikki kolme pakollisen tilintarkastajan valinnan alarajaa ei täytyisikään, on asunto-osakeyhtiöillä velvollisuus tilintarkastajaan, jos niillä on 30 huoneistoa tai enemmän. Asunto-osakeyhtiössä on myös muita tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan pakolliseen valintaan. (Horsmanheimo et al. 2007, 53–54) Siispä selvyuden vuoksi tutkimuksessa nähtiin paremmaksi jättää asunto-osakeyhtiöt pois tarkastelusta. Myös tilintarkastajan työhön kuuluvat neuvontapalvelut, jotka eivät ole osa lakisääteistä tilintarkastusta, on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle. Tämän tutkimuksen tarkoitus on keskittyä vain hyötyihin, joita pienyrityksille syntyy valittaessa lakisääteinen tilintarkastus.

1.4 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Tutkimuksessa hyödynnetään laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Tutkimuksen aineisto muodostuu pääasiassa aikaisemmasta alan kirjallisuudesta ja artikkeleista Suomesta sekä ulkomailta. Tärkeä osa tutkimusta on kahden auktorisoidun tilintarkastajan haastattelu (Pietarinen 2010; Waris 2010). Haastattelut tuovat tutkimukseen mielenkiintoisen katsauksen tilintarkastajan tämän hetkisestä näkökulmasta liittyen pienyritysten vapaaehtoiseen tilintarkastajan valintaan. Haastattelu-
muotona käytetään puolistrukturoitua haastattelua. Ennen varsinaista haastattelua haastattelukysymykset on koottu paperille, ja haastattelutilanteessa kysymykset (Liite1) kysytään tietyssä etukäteen suunnitellussa järjestyksessä. Näin haastattelu saa-

daan pidettyä selkeänä ja melko tiukasti tutkimuksen teemoja käsittelevänä. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 204)

Tutkimus sijoittuu ulkoisen laskentatoimen kenttään. Lähteinä työssä käytetään muun muassa nykyistä tilintarkastuslakia (459/2007) sekä kirjaa *Tilintarkastuslaki – kommentaari*, josta on helpompi käytännössä ymmärtää tilintarkastuslain uudistusten merkitykset. Pohjana tutkimukselle toimii myös kirja *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009*. Tilintarkastusalan ammattilehdet *Tilintarkastus – Revision* sekä *Tilisanomat* ovat työn kannalta merkittäviä kotimaisia lähteitä. Tärkeimpiä tutkimuksessa käytettyjä ulkomaisia lähteitä ovat muun muassa *Journal of Accountancy* ja *Accounting Review* – lehdet. Tilintarkastuksen kehitysvaiheista kerrottaessa, on Leena Kososen väitöskirja *Vaarinpidosta virtuaaliaikaan – Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta* toiminut hyvin tärkeänä lähteenä.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus rakentuu viidestä pääluvusta. Ensimmäinen luku, johdanto, kertoo tutkimuksen lähtökohdista. Siinä määritellään sekä tutkimusongelma että tutkimuksen tavoitteet. Tutkimuksen rajaukset sekä tärkeimmät tutkimuksessa käytetyt lähteet esitellään myös johdanto- kappaleessa. Luvussa kaksi määritellään tilintarkastus yleisesti sekä tilintarkastuksen rooli pienessä yrityksessä. Kolmas luku käsittelee tilintarkastusvelvollisuutta, ja sen muutoksia Suomessa että ulkomailla. Neljännessä luvussa keskitytään löytämään tilintarkastajan vapaaehtoiseen valintaan keskeisesti vaikuttavia tekijöitä. Samassa luvussa pohditaan myös laajasti kustannuksia, joita tilintarkastuksesta pienyritykselle aiheutuu. Omana kokonaisuutenaan neljännessä luvussa kerrotaan myös tilintarkastajan tämän hetkisistä näkemyksistä liittyen pienyritysten vapaaehtoiseen tilintarkastajan valintaan (Pietarinen 2010, Waris 2010). Lopuksi viides luku eli johtopäätökset kokoaa tutkimuksesta syntyneet havainnot selkeäksi, tiiviiksi kokonaisuudeksi.

2. Tilintarkastus

2.1 Tilintarkastuksen määritelmä

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastus voidaan määritellä muodostuvaksi kaikesta siitä työstä, mitä tilintarkastaja tekee, jotta hän voi antaa tilintarkastuskertomuksen ja muut laissa säädetyt raportit (Horsmanheimo et al. 2007, 26). Tilintarkastajien kansainvälinen organisaatio IFAC (International Federation of Accountants) kuvailee tilintarkastuksen olevan jonkin talousyksikön toiminnan ja talouden riippumatonta tutkimista. Tutkimisen tavoitteena on saada käsitys tilinpäätöksestä, ja sen taustalla olevasta informaatiosta. (Tomperi 2009, 8)

2.2 Tilintarkastuksen tavoitteet ja tarkoitus

Tilintekovelvollisuus on koko tilintarkastuksen pohjana. Esimerkiksi yrityksen johto on, joko lakisääteisesti tai sopimuksen perusteella, velvollinen toimimaan kyseisen yrityksen omistajien tahdon mukaisesti ja tekemään heille tiliä toimistaan. (Tomperi 2009, 7) Tilintarkastajan tehtävänä on todeta, että tilintekovelvollisuus on suoritettu oikein, eikä siihen sisälly virheitä tai puutteita. Tilintarkastaja onkin nähty usein omistajien edustajana sekä heidän etujensa valvojana. Tilintarkastus hyödyttää tosin muitakin yrityksen sidosryhmiä, kuten sijoittajia ja rahoittajia. (Alakare et al. 2008, 17) Tilintarkastuksella onkin siis tärkeä tehtävä, tilinpäätöksen oikeellisuuden sekä läpinäkyvyyden varmistamisen ohella, pääomamarkkinoiden luotettavuuden takaamisessa (HE 194/2006, 6).

ISA (International Standard on Auditing) 200 Tilintarkastuksen tavoitteet ja yleiset periaatteet -standardin mukaan tilintarkastuksen tavoitteena on se, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon, jonka perusteella käy ilmi, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu oikein. Tilinpäätöksen on myös noudatettava sovellettavaa tilinpäätösnormistoa, ja sen on annettava oikeat ja riittävät tiedot tilintarkastuskohteen toi-

minnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Myös ristiriidattomuus toimintakertomuksen ja tilinpäätöstietojen välillä on pystyttävä esittämään. Hallinnon tarkastus kuuluu myös tilintarkastajan velvollisuuksiin. Tarkastuksen avulla pyritään vakuuttamaan toiminnan lainmukaisuudesta. (KHT-yhdistys 2009, 219)

Tilintarkastuksen tavoitteet ja tarkoitus – agenttiteoreettinen tarkastelu

Agenttiteoria tarkastelee agentin ja päämiehen välisen sopimuksen tekemistä, toteuttamista ja valvontaa (Lumijärvi 1987, 6). Agentiksi nimitetään yrityksen johtoa, joka on eriytynyt omistuksesta. Mitä vähäisempi johdon omistusosuus yrityksestä on sitä yleisemmin johdon ja omistajien välillä ilmenee intressiristiriitoja, sillä sekä omistajat että johto toimivat omaa etuaan tavoitellen (Lennox 2005, 209). Johdon omistajuuden asteesta syntyykin Morckan, Shleiferin sekä Vishnyn (1988, 293) mukaan kahdenlaisia agenttiongelmia. Johdolla, joka omistaa hyvin vähän yrityksestä, on heikot kannustimet toimia ulkopuolisten osakkeenomistajien intressien mukaisesti. Tätä mieltä ovat Holderness ja Sheehan (1991). Toisaalta taas heidän mielestään johdolla, jolla on suurempi omistusosuus yrityksestä, on myös suurempi valta yrityksessä, ja näin suurempi toimintavapaus hoitaa asioita omien intressiensä mukaisesti. Kustannuksia, joita syntyy edellä kuvatusta johdon käyttäytymisestä omistajille tai kolmansille osapuolille, kutsutaan agenttikustannuksiksi. Näitä agenttikustannuksia on pyritty vähentämään sopimuksin, jotka perustuvat tilinpäätöstietoihin. Tilinpäätöstietojen laadinta on johdon käsissä, joten usein yrityksen omistajat näkevät tarpeelliseksi tilintarkastajan valinnan, jos se ei muuten ole pakollista. Tilintarkastajan avulla saadaan varmuus johdon laatimien tilinpäätöstietojen luotettavuudesta, ja agenttikustannuksia ehkäiseviä sopimuksia voidaan hyödyntää. On myös todettu, että mitä vakavampia agenttiongelmia ovat, sitä korkeammin sertifioidun tilintarkastajan yritys usein valitsee. (Lennox 2005, 205) Agenttiteorialla voidaan siis selittää tilintarkastajan tärkeää roolia omistajien etujen valvojana ja tilinpäätöksen oikeellisuuden varmentajana.

2.3 Tilintarkastuksen sisältö

Tilintarkastuslain kolmannesta luvusta löytyvät säännökset tilintarkastuslain sisällöstä. Olennaisia seikkoja ovat tilintarkastuskohteen määrittely sekä tilintarkastajan raportoinnin sääntely. Vuonna 2007 voimaan astuneessa uudessa tilintarkastuslaissa raportointiin on tullut joitain muutoksia. Tilintarkastuskertomuksessa olevien lausuntojen määrää on vähennetty, ja tilintarkastuslakiin on lisätty säännöksiä kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamisesta sekä tilintarkastajan palkkion määräytymisperusteista. (Alakare et al. 2008, 59)

2.3.1 Tilintarkastuksen kohde

Tilintarkastuslain (459/2007) kolmannen luvun yhdennentoista pykälän mukaan tilintarkastuksen kohteena on yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus sekä hallinnon tarkastus. Tilintarkastuksen tarkoitus on saavuttaa kohtuullinen varmuus tilinpäätöksen luotettavuudesta, ettei siihen sisälly olennaista virhettä tai puutetta. Täydellisen varmuuden saavuttamista tilintarkastuskohteesta ei edellytetä. Kustannukset on kuitenkin pidettävä kohtuullisina. (Alakare et al. 2008, 60-61) Hyvää tilintarkastustapaa on tilintarkastusta tehtäessä kuitenkin noudatettava, ja siihen on varattava riittävät resurssit (Tomperi 2009, 55). Tilintarkastuksen kohde on vuosien varrella muuttunut. Aikaisemmin tilintarkastus kohdistui yrityksen numeroiden tarkastamiseen, mutta nykyisin tarkastus ulottuu aina organisaation käytäntöjen tarkastelusta johdon toimien tarkasteluun. (Kosonen 2008b, 32)

Tilintarkastuksen suunnittelussa tärkeää on määritellä tilintarkastuskohteen toiminnan riskialueet. Liiketoiminnan sekä toimintaympäristön ymmärtäminen onkin keskeistä. Riskitekijä voi olla esimerkiksi toimintojen hajauttaminen. Hajauttaminen lisää raportoinnin sekä valvonnan monimutkaisuutta, jolloin olennaisia virheitä voi päästä syntymään. Muita riskialueita voivat olla tietojärjestelmät tai vaikkapa johdon asenteet. Varsinainen tarkastus tapahtuu kontrollijärjestelmien toimivuuden arvioinnilla sekä analyyttisellä että aineistotarkastuksella. (Alakare et al. 2008, 61) Suurissa yri-

tyksissä tilintarkastusta tehdään koko tilikauden ajan, mutta aivan pienissä yrityksissä tarkastus tapahtuu vasta tilinpäätöksen valmistumisen jälkeen (Tomperi 2009, 55).

2.3.2 Tilintarkastuksen raportointi

Lakisääteisiä tilintarkastajalta veloitettuja raportteja ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus sekä tilintarkastuspöytäkirja (Tomperi 2009, 152). Tilintarkastaja tekee tilinpäätökseen merkinnän, kun hän on suorittanut tilintarkastuksen. Tilintarkastusmerkinnässä viitataan tilintarkastuskertomukseen. (TTL 14§) Tilintarkastuksen tulokset esitetään tilintarkastuskertomuksessa, joka on julkinen asiakirja (Tomperi 2009, 153). Tilintarkastuskertomuksen on sisällettävä lausunto siitä antavatko tilinpäätös sekä toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta. Myös ristiriidattomuus toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tietojen välillä on varmennettava. (TTL 15§)

Uuden lain myötä tilintarkastuskertomuksesta jäi pois muun muassa lausunto johdon vastuuvapaudesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita hallinnon tarkastuksen merkityksen vähenemistä, vaikka lausunnon pois jättäminen on tällaisiakin tulkintoja aiheuttanut. Uuden lain tilintarkastuskertomuksen sisältö on saanut muutenkin osakseen kritiikkiä. HTM-tilintarkastajat ry:n puheenjohtaja ja revisioneuvos Ossi Saarinen on sitä mieltä, etteivät tilintarkastuskertomuksessa olevat mahdolliset huomautukset avaudu tarpeeksi selvästi tavallisille ”riviosakkaille”. Hänen mielestään tilintarkastuskertomuksessa tulisi säilyttää kansallinen lausunto, vanhan tilintarkastuslain mukaan. (Aikavuori 2009, 22-24) Tilintarkastuspöytäkirja ei ole julkinen asiakirja, sen merkitys on olla lähinnä tilintarkastajan tiedonantoväline yrityksen hallitukselle tai vastaavalle toimielimelle. Tilintarkastuspöytäkirjassa tilintarkastaja voi esittää huomautuksia hallitukselle esimerkiksi tilintarkastuskertomuksessa ilmenneistä puutteista tai virheistä. (Tomperi 2009, 165-166)

2.3.3 Kansainväliset tilintarkastusstandardit

Nykyisen tilintarkastuslain kolmannen luvun kolmannessatoista pykälässä säädetään ”Euroopan yhteisöissä sovellettavaksi hyväksytyjen kansainvälisten tilintarkastusstandardien” noudattamisesta yhteisön tai säätiön lakisääteisessä tilintarkastuksessa. Standardit ovat siis lain perusteella velvoittavia, eivätkä pelkästään KHT-yhdistyksen antamia suosituksia. EU:ssa ei kuitenkaan yhtään kansainvälistä tilintarkastusstandardia ole vielä hyväksytty, joten standardeja arvioidaan niiden hyväksymiseen asti osana hyvää tilintarkastustapaa. (KHT-yhdistys 2009, 9)

Keskustelua on herättänyt kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC:n ISA-standardien sopivuus pienten yritysten tilintarkastuksiin. Niiden on arvioitu olevan aivan liian raskaita pienten yritysten tilintarkastuskäytäntöihin. Kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja laativan IAASB:n (International Auditing and Assurance Standards Board) puheenjohtaja Arnold Schilder vakuuttaa kuitenkin *Tilintarkastus*-lehden artikkelissa standardien sopivan kaiken kokoisten yritysten tilintarkastuksiin. Hän myös korostaa standardien antavan tilintarkastajalle paremmat valmiudet tilintarkastuksen toteuttamiseen. Schilder vetoaa artikkelissa maalaisjärjen käyttöön. Kaikkien standardien noudattaminen ei ole välttämätöntä, jos standardin noudattamatta jättäminen on perusteltua. (Sviili 2009, 35-36) Samoilla linjoilla on tilintarkastuksen sekä alan tutkimuksen huippuasiantuntijaksi *Tilintarkastus* -lehdessä kuvailtu professori Robert Knechel. Ammatillista harkintaa standardit eivät voi Knechelin mielestä korvata. Standardien tarkoituksena onkin rutiinien muodostuminen tilintarkastukseen. Knechel kuitenkin pelkää, että liiallisen rutinoitumisen myötä asiakkaan toimintaan liittyvät riskit saattavat jäädä tilintarkastajalta huomaamatta. (Niemi 2010, 51) Pienyrityksille ei näillä näkymin ole tulossa mitään omia keveämpiä tilintarkastusstandardeja. IAASB on kuitenkin ottanut huomioon yritysten erilaisuuden uudistaessaan standardeja, ja niissä on erillisiä ohjeita pienyrityksille. Asiakasyritysten erilaisuudesta johtuen yhdet yhtenäiset standardit ovat pelkästään etu, Schilderin mukaan. Tilaa jää kuitenkin vielä riittävästi tilintarkastajan omalle harkintakyvyille. (Sviili 2009, 35-36)

2.4 Tilintarkastuksen rooli pienessä yrityksessä

Vaikka pienessä yrityksessä tilintarkastajan velvollisuudet ja vastuu ovatkin samat kuin suuressa yrityksessä, on pienten yritysten erityispiirteet muistettava kuitenkin tilintarkastuksessa ottaa huomioon. Nämä erityispiirteet tulee huomioida tilintarkastussuunnitelmassa ja tarkastusohjelmassa. (Koskela 2005b, 21) Pienille yrityksille on tyypillistä omistajuuden sekä toimintojenseurannan keskittyminen vain muutamille henkilöille. Tilintarkastajan onkin pienyrityksessä luotettava johdolta saamiinsa tietoihin, sillä riittävän ulkopuolisen evidenssin hankkiminen on usein mahdotonta. Pienissä yrityksissä liiketapahtumien dokumentointi on myös usein epävirallista ja puutteellista, jolloin luotettavuus dokumentointia kohtaan heikkenee, ja mahdollisen virheen tai puutteen riski kasvaa. Tilintarkastaja ei voi pienessä yrityksessä luottaa myöskään yrityksen omien kontrollijärjestelmien toimivuuteen, sillä monissa pienyrityksissä ei ole tarpeeksi työntekijöitä. Kun työntekijöitä ei ole tarpeeksi, ei toimintojen seuranta pystytä järjestämään riittävän kattavasti. (Rainborn, Guy, Zulinski 1983, 50-54) Pienten yritysten kirjanpito hoidetaan usein tilitoimistossa, mikäli niin ei ole tehty kasvaa tilintarkastajan merkitys taloushallinnollisiin kysymyksiin vastaajana sekä yrityksen tilinpäätöksen luotettavuuden varmistajana. Pienyritysten tilintarkastuksessa on usein myös tarpeen suorittaa analyyttistä tarkastusta, jolla tarkoitetaan yrityksen merkittävien suhdelukujen sekä kehityssuuntien tutkimista. (Koskela 2005b, 21)

Vaikka pienten yritysten tilintarkastus suoritetaankin usein erityisissä olosuhteissa, ei tilintarkastusta saa suorittaaan KHT-yhdistyksen tilintarkastussuosituksista poiketen. Hyvää tilintarkastustapaa tulee noudattaa myös pienten yritysten tilintarkastuksissa. Tilintarkastuksen vastuu ja tavoitteet ovat samat riippumatta tilintarkastuskohteen koosta. (KHT-yhdistys 2009, 580)

2.5 Yhteenveto

Tilintarkastus määritellään muodostuvaksi kaikesta siitä työstä mitä tilintarkastaja tekee, jotta tilintarkastuskertomus sekä muut laissa säädetyt raportit voidaan antaa.

Tilintarkastuksen tavoitteena on saada varmuus siitä, että tilintarkastettavan kohteen tilintekovelvollisuus on suoritettu niin, ettei tilinpäätökseen sisälly virhettä tai puutetta. Tilintarkastus nähdäänkin usein yrityksen omistajien etujen valvojana. Tätä voidaan selittää agenttiteorian avulla, jolloin tilintarkastuksella on merkittävä rooli johdon laa-
timien tilinpäätöstietojen oikeellisuuden varmistajana.

Tilintarkastuksen kohteena ovat yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus sekä hallinnon tarkastus. Nykyisin tilintarkastuksen kohde on hyvin laaja verrattuna aikaisempaan, jolloin tilintarkastus oli lähinnä numeroiden tarkaste-
lua. Nykyisessä tilintarkastuslaissa määritellään myös kansainvälisten tilintarkastus-
standardien noudattamisesta. EU:ssa ei kuitenkaan yhtään kansainvälistä tilintarkas-
tusstandardia ole vielä hyväksytty, joten standardeja arvioidaan niiden hyväksymi-
seen asti osana hyvää tilintarkastustapaa.

Pienille yrityksille on tyypillistä omistajuuden sekä toimintojen seurannan keskittymi-
nen vain muutamille henkilöille. Näin ollen tilintarkastuksessa tulee myös ottaa huo-
mioon nämä pienyritysten erityispiirteet ja niiden mukanaan tuomat riskitekijät. Kui-
tenkin niin, että hyvää tilintarkastustapaa noudatetaan, sillä vastuut ja tavoitteet pien-
yritysten tilintarkastuksessa ovat aivan samat kuin suurempienkin yritysten tilintarkas-
tuksessa.

3. Tilintarkastusvelvollisuuden kehitys

3.1 Nykyhetki

Tilintarkastusvelvollisuus määritellään uuden tilintarkastuslain (459/2007) neljännessä pykälässä. Laissa säädetään milloin yrityksen tulee kokonsa mukaan valita tilintarkastajakseen Keskuskaupakamarin tai kaupakamarin hyväksymä auktorisoitu KHT- tai HTM -tilintarkastaja tai -tilintarkastusyhteisö. Uuden lain mukaan maallikotilintarkastajista luovutaan vuoden 2011 loppuun mennessä (TTL 57§). Siirtymäsäännösten nojalla yhteisöissä, jotka on perustettu ennen lain voimaantuloa, voidaan valita tilinpäätöstä tarkastamaan maallikotilintarkastaja. Kuitenkin vain niille tilikausille, jotka päättyvät viimeistään 31.12.2011. Maallikotilintarkastus suoritetaan vanhaa tilintarkastuslakia soveltaen. (KHT-yhdistys 2009)

Uuden lain myötä pakollinen tilintarkastusvelvollisuus poistui niiltä yhteisöiltä, joilla sekä päättyneellä että välittömästi sitä edeltäneellä tilikaudella on täytynyt enintään yksi seuraavista ehdoista:

- taseen loppusumma yli 100 000 euroa
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto 200 000 euroa
- palveluksessa keskimäärin yli kolme henkilöä

Kuitenkin, jos yhteisön pääasiallisena toimialana on arvopapereiden ostaminen ja hallinta, on tilintarkastaja aina valittava. Säätiölain (109/1930) sekä luottolaitostoinnasta annetun lain (121/2007) mukaan tilintarkastus on säätiöille sekä luottolaitoksille aina pakollista. Myös asunto-osakeyhtiöissä, joissa on 30 huoneistoa tai enemmän on valittava tilintarkastaja. Julkisten osakeyhtiöiden on myös aina valittava ainakin yksi KHT-tilintarkastaja tai KHT-yhteisö. (Horsmanheimo et al. 2007, 53-54)

Talousvaliokunnan mietinnöissä (TaVK 33/2006) korostetaan yhteisöjen, joilla lain mukaan ei ole velvollisuutta valita tilintarkastajaa, mahdollisuutta kuitenkin valita tilintarkastaja. Tilintarkastajaa valittaessa on huomioitava, että tämän tulee olla tilintarkastuslain mukaisesti hyväksytty tilintarkastaja. Talousvaliokunnan mietintöjä laadittaessa laissa säädettävillä raja-arvoilla pakollisen tilintarkastuksen ulkopuolelle jäi yli 67 000 toimivaa osakeyhtiötä, joista 10 000 on verovelkaisia. Näiden 10 000 verovelkaisen osakeyhtiön verovelkojen yhteismäärä oli 348 miljoonaa euroa. Talousvaliokunnan mietinnöissä todetaankin, että on tärkeää seurata minkälaisia yritys- ja yhteiskunnallisia vaikutuksia pienyritysten pakollisesta tilintarkastuksesta vapauttamisella on.

3.2 Tilintarkastusvelvollisuuden muutokset

Yhä enemmän kansainvälistyvän yritystoiminnan seurauksena myös tilintarkastajien toimintaympäristö on ollut varsinkin viimeisen kymmenen vuoden aikana jatkuvan kehityksen sekä muutosten alla. Tilintarkastajien osaamista ja palveluita on pyritty kehittämään vastaamaan kasvavia vaatimuksia. (Alakare et al. 2008, 15) Tilintarkastusta sekä tilintarkastusvelvollisuutta koskevaa sääntelyä on myös pyritty yhtenäistämään sekä tiukentamaan, niiden oikeellisuuden ja luotettavuuden takaamiseksi. Tilinpäätös- ja tilintarkastussektorilla sääntely on pyritty tekemään yksityiskohtaisemmaksi (HE 194/2006, 6). Syinä merkittäviin muutoksiin ovat olleet muun muassa tilinpäätöksiin sisältyneet väärinkäytökset, esimerkiksi Yhdysvalloissa tapahtunut energiayhtiö Enronin sekä tilintarkastustoimisto Arthur Andersenin vilpillisen yhteistyön aiheuttama tilinpäätösskandaali. (Nuolimaa, Kisanlahti & Salonen, 11-15) Skandaalit Yhdysvalloissa sekä Euroopassa ovat heikentäneet sijoittajien luottamusta pääomamarkkinoiden toimintaa kohtaan. Tämä taas on korostanut tilintarkastuksen merkitystä koko maailmassa. (HE 194/2006, 6)

3.2.1 Tilintarkastusvelvollisuuden kehitys Suomessa

Julkisen tilintarkastustoiminnan voidaan katsoa varsinaisesti alkaneen Suomessa **1800**-luvun lopulla (Kosonen 2008a, 21) Ennen vuoden **1895** osakeyhtiölakia (OYL), Suomen tilintarkastuksesta yksityisissä yhtiöissä ei tiedetty juuri mitään. Lakisääteisen tilintarkastuksen voidaankin siis todeta alkaneen osakeyhtiölain säätämisestä. Laki sääti yhtiön hallinnon- ja tilintarkastusvelvollisuudesta sekä siitä, ettei päätöksiä pitäisi tehdä ennen kuin yhtiökokoukselle oli annettu kertomus edellisen vuoden hallinnon ja tilien tarkastuksesta (OYL 26§) (Kosonen 2005, 37). Kuitenkin esimerkiksi säännökset tilintarkastusvelvollisuudesta sekä tilintarkastuskertomuksen sisällöstä olivat tuohon aikaan vielä hyvin puutteellisia, ja tilintarkastusta pidettiin lähinnä muodollisuutena (Kosonen 2008a, 21).

Hallituksen esityksen (99/1924) mukaan ensimmäinen kirjanpitolaki (54/1925) astui voimaan Suomessa vuonna **1925**. Samaisena vuonna perustettiin myös KHT-yhdistys. HTM-yhdistys aloitti toimintansa vasta 25 vuotta myöhemmin. (Kosonen 2005, 40). Ensimmäisen kirjanpitolain syntyyn vaikutti Suomen itsenäistymien, jonka jälkeen lainsäädännöllä pyrittiin olojen vakiinnuttamiseen. Tätä ennen 1800-luvulla ja vielä 1900-luvun alussa käytännön tarpeet sanelivat hyvän kirjanpitolain. Kauppiat pitivät kirjaa omaisuutensa muistissa pitämiseksi ja sen muutosten laskemiseksi. Liliuksen (1862) mukaan kuitenkin jo 1800-luvulla kirjanpito tehtiin niin, että siitä pystyttiin erottamaan omistajan yksityistalouden tapahtumat. Myös jatkuvuuden periaate oli jo silloin kirjanpidon perusolettamuksena. (Virtanen 2007, 40-41). Ensimmäisessä kirjanpitolaissa säädettiin omaisuuserien arvostamisesta, vaikka tase- ja tuloslaskelmakaavoja ei laissa ollutkaan. Vuonna **1927** astui voimaan laki tilinpäätösten julkisuudesta (118/1928). Tämä helpotti suuresti suurten yritysten valvontaa ja antoi tärkeää tietoa sijoittajille sekä mahdollisti paremman taloudellisen tilastoinnin. (Kosonen 2005, 41-42)

Jo vuonna **1942** Valtioneuvosto antoi professori Kalle Kaupille ja I.V. Kaitialalle tehtäväksi laatia ehdotuksen koskien tilintarkastuksen säännöstöä. He esittivätkin ehdo-

tuksen tilintarkastuslaista, mutta vielä tuolloin ehdotus ei saanut Keskuskauppakamarin kannatusta. (Kosonen 2005, 44-45) Tilintarkastuksen suorittamista kuitenkin ryhdisti vuonna **1945** säädetty uusi kirjanpitolaki (701/1945), joka oli huomattavasti edellistä lakia yksityiskohtaisempi. Ensimmäistä kertaa kirjanpitoon sisältyivät tuolloin yhdenmukaiset tasekaavat. Nyt myös yrityksen johto liittyi kirjanpidon käyttäjien joukkoon omistajien, lainanantajien ja julkisen vallan rinnalle. (Virtanen 2007, 41) Kirjanpitolain kolmannessa pykälässä säädettiin myös tilintarkastajan todistuksesta eli siitä, että tilinpäätöstaseet piti laatia yhteisten kirjanpidon periaatteiden ja hyvän kauppiastavan mukaan (Kosonen 2005, 47).

Seuraava iso uudistus tilintarkastukseen tuli vuoden **1980** alussa uuden osakeyhtiölain (734/1978) muodossa. Uuden osakeyhtiölain kymmenennen luvun mukaan tilintarkastajalta edellytettiin ammattitaitoa sekä velvollisuutta suorittaa tilintarkastus hyvän tilintarkastustavan edellyttämässä laajuudessa. Uudessa laissa haluttiinkin korostaa siis tilintarkastajan riippumattomuutta suhteessa yrityksen johtoon sekä korostaa tilintarkastajan valtuuksia ja tilintarkastusta koskevien asiakirjojen julkisuutta. 1930-luvun puoliväissä julkaistiin ensimmäiset KHT-yhdistyksen suositukset, ja 1970-luvun puolivälistä alkaen suositukset ovat ohjanneet tilintarkastusta yhä yhtenäisempään suuntaan. Myös Keskuskauppakamarin moneen otteeseen uudistamat tilintarkastussäännöt sekä Kirjanpitolautakunnan ohjeet ja suositukset ovat ohjanneet tilintarkastajan työtä samalla tavalla. (Kosonen 2005, 52-54) 1980-luvulta lähtien tilintarkastukseen ovat vaikuttaneet myös atk-järjestelmien kehitys. Tällöin hintahyötysuhteen piiriin kuuluivat jo pienet ja keskisuuret yritykset, ja atk-kirjanpito yleistyi. Varsinkin henkilökohtaisten tietokoneiden eli PC-laitteiden yleistymisen helpotti tilintarkastajan toimintaa (tekstinkäsittely- ja taulukkolaskentaohjelmat sekä tietokantaohjelmistot). (Kosonen 2008b, 34)

Vuonna **1992** kirjanpitolaki uudistui. Uudistuksen taustalla olivat EY-direktiivit (Euroopan yhteisöjen direktiivit) ja yritystoiminnan kansainvälistyminen. ”*True and fair view*”-käsitteen sisällyttäminen kirjanpitolakiin oli myös merkittävä muutos. Käsitteellä tarkoitetaan tilinpäätökseen liittyvää oikeiden ja riittävien tietojen vaatimusta. Tämä on vaikuttanut myös tilintarkastajien velvollisuuksiin esimerkiksi siinä, että heidän tu-

lee perehtyä tilinpäätöstietoihin perusteellisemmin, jotta saavat kokonaiskäsityksen tarkastettavan yhtiön taloudellisesta asemasta ja tulevaisuuden näkymistä. (Kosonen 2005, 56-57)

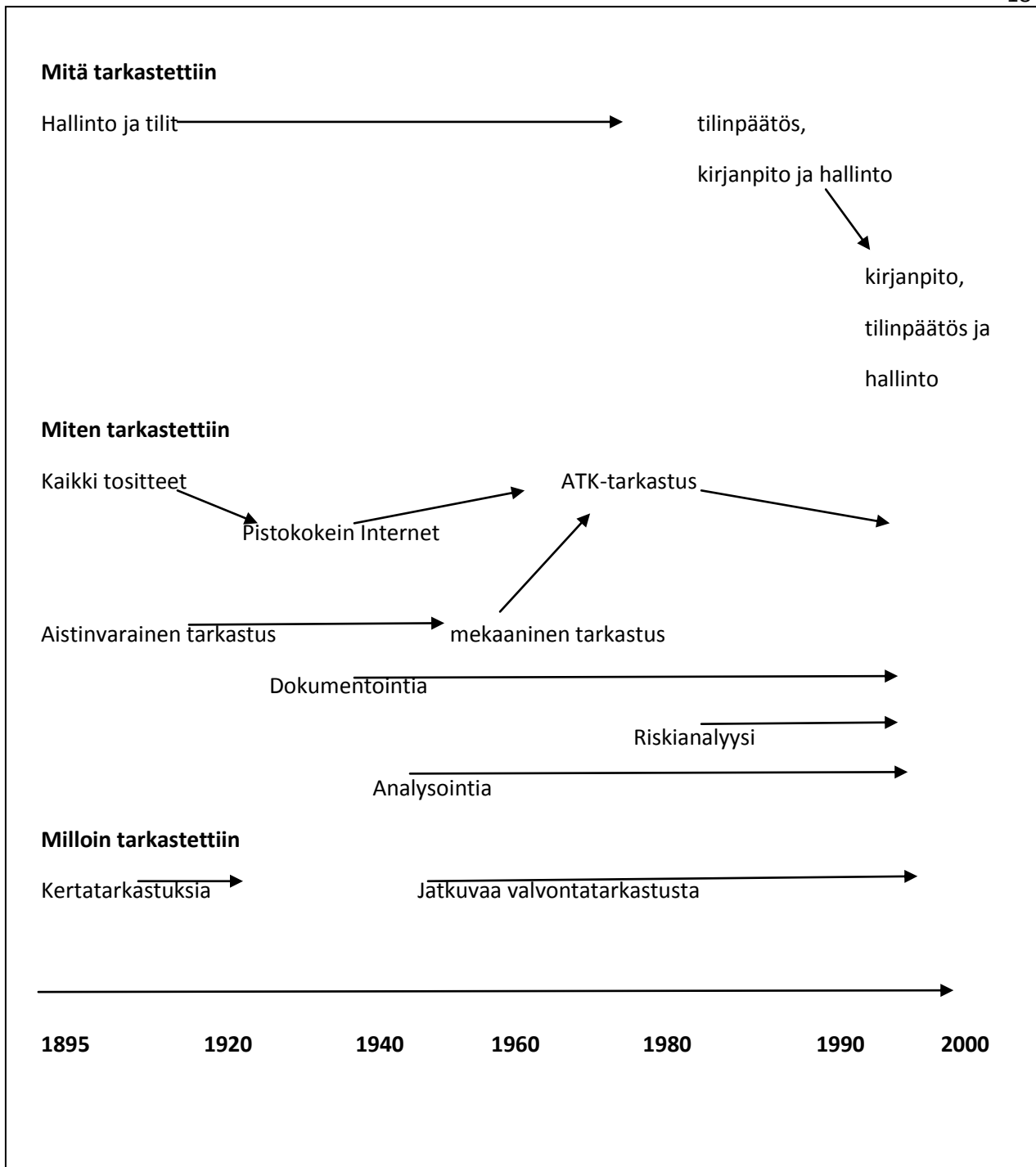
Kirjanpitolaki jouduttiin kuitenkin jo vuonna **1997** uudistamaan, sillä se ei vastannut täysin EY-direktiivejä. Kirjanpitolakiin tehtiin samalla myös muita tarpeelliseksi katsottuja muutoksia. Esimerkiksi 1990-luvun alun taloudellisessa laskusuhdanteessa huomattiin, että yhtiön pääoman pysyvyyttä oli syytä kiristää sääntelyllä. Vuosi **1989** oli Kososen (2005, 68) mukaan tilintarkastustoimen murrosvuosi. Talouden laskusuhdanteessa vaikeudet konkretisoituivat konkurssina. Ne saivat tilintarkastajat varovaisiksi ja yleisön silmissä tilintarkastuksen uskottavuus joutui koetukselle. Konkurssit tulivat suurelle yleisölle yllätyksinä ja ihmeteltiin, ettei tilintarkastetuista tilinpäätöksistä voitu selkeästi arvioida yhtiön taloudellista tilaa.

Paineet tilintarkastuslain laatimiseen tulivat kolmesta eri suunnasta. Ensinnäkin kritiikkiä, joka kohdistui Suomen tilintarkastusjärjestelmään, toiseksi kansainvälistymiskehityksestä ja kolmanneksi ammattikunnan sisäisistä tarpeista. (Kosonen 2005, 72) Suomen ensimmäinen tilintarkastuslaki (936/1994) astui voimaan vuonna **1995**. Siinä veloitettiin kaikkia kirjanpitovelvollisia säätiöitä sekä yhdistyksiä valitsemaan tilintarkastaja, yksityisiä liikkeen- tai ammatinharjoittajia lukuun ottamatta (Nuolimaa et al. 2003, 70). Tilintarkastuslakiin sisällytettiin myös vuonna 1984 annetun tilintarkastusdirektiivin vaatimukset siitä, että lakisääteisen tilintarkastuksen suorittavien henkilöiden tulisi olla riippumattomia sekä hyvämaineisia, myös ammatillisesta pätevyydestä tuli varmistua. (84/253/ETY)

Tilintarkastajaksi saatiin valita auktorisoitu KHT- tai HTM- tilintarkastaja tai maallikkotilintarkastaja, tietyin poikkeuksin. Toisin kuin auktorisoiduilla tilintarkastajilla, maallikkotilintarkastajilla ei ollut samanlaisia koulutus-, kokemus- tai tutkintovaatimuksia. Heidän työtään ei myöskään valvottu yhtä tehokkaasti kuin auktorisoitujen tilintarkastajien. Niinpä tilintarkastustoimialan kehityksen seurauksena ei maallikkotilintarkastuksen enää voitu nähdä vastaavan sitä, mitä tilintarkastuksella on yleisesti tarkoit-

tu. Maallikkotilintarkastuksen pelättiin hämärtävän ymmärrystä tilintarkastuksen tavoitteista sekä vaikuttavan odotuskuilun syntyyn, eli siihen mitä yritykset tilintarkastukselta odottavat ja todellisuudessa saavat (Saarinen 2005, 4). Myöskään vero- ja poliisiviranomaiset eivät antaneet maallikkotilintarkastajan laatimalle tilintarkastuskertomukselle samanlaista painoarvoa kuin auktorisoidun tilintarkastajan laatimalle. Maallikkotilintarkastajan työn vastuukysymykset nähtiin myös hankaliksi, sillä heiltä ei yleensä vaadittu vahingonkorvausta virheellisen tilintarkastuskertomuksen aiheuttamasta vahingoista. (HE 194/2006, 18)

Vuonna 2002 Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto antoivat asetuksen (1606/2002) IAS/IFRS- standardien (International Accounting Standard/International Financial Reporting Standard) käyttöönotosta listattujen yritysten tilinpäätöksissä viimeistään vuoteen **2005** mennessä. (Nuolimaa et al. 2003, 74) EU:ssa annettiin vuonna 2004 ehdotus aikaisempaa huomattavasti laajemmasta tilintarkastusdirektiivistä, joka hyväksyttiin vuonna **2006**, ja kansallisella tasolla valmistettiin uutta osakeyhtiölakia, joka astui voimaan samana vuonna. Nämä olivat syitä siihen, että tilintarkastuslaissa nähtiin kipeästi tarvetta muutoksille. (Alakare et al. 2008, 18-21) EU:n direktiivit sekä Suomen lainsäädännön modernisoiminen vaikuttivatkin tilintarkastuslakiin niin voimakkaasti, että se päätettiin kokonaisuudessaan uudistaa. Uusi tilintarkastuslaki astui voimaan vuonna **2007**. (Aikavuori 2009, 22)

Kuvio 1. Tilintarkastuksen kehittyminen sadan vuoden aikana. (Kosonen 2005, 227)

Vuosien varrella tilintarkastajan rooli on kehittynyt numerosarjojen tarkastajasta lähemmäs yrityksen neuvonantajan roolia, kuten yllä oleva kuvio (1) osoittaa. Nykyisin tilintarkastus keskittyy lähinnä tarkastettavan yrityksen järjestelmien sekä rutiinien tarkastamiseen, eli sisäisten kontrollien toimivuuden varmistamiseen. (Kosonen 2008b, 32)

3.2.2 Pienyritysten tilintarkastusvelvollisuuden muutokset Suomessa

Jo vuonna 1989 EU:n komissio ehdotti, että kaikkia jäsenvaltioita vaadittaisiin poistamaan pakollinen pienyritysten tilintarkastusvelvollisuus (Vihreä Kirja 1996, 30). Suomessa kuitenkin vuoden 1994 tilintarkastuslaissa veloitettiin kaikki yhteisöt koosta riippumatta kuulumaan lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. Vaikka EU:n sääntely olisi antanut poikkeusmahdollisuuden: Euroopan parlamentin ja neuvoston vuonna 2003 hyväksymä direktiivi pienten ja keskisuurten yritysten raja-arvohelpotuksista. (Nuolimaa et al. 2003, 70-72)

Tilintarkastuslakityöryhmän julkaisemassa raportissa kuitenkin tuotiin esiin maallikkotilintarkastusta koskeva kritiikki. Maallikkotilintarkastuksen pelättiin hämärtävän tilintarkastuksen tarkoitusta ja estävän alan kehittymistä. Maallikkotilintarkastuksen lakikauttaminen olikin yksi tilintarkastuslakityöryhmän keskeisimpiä pohdittavia kysymyksiä, siihen nimittäin liittyi hyvin keskeisesti myös kysymys pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuudesta vapauttamisesta. (Nuolimaa et al. 2003, 85, 92)

Tilintarkastuslakityöryhmän (2003, 92-99) raportissa pohdittiin erilaisia vaihtoehtoja pienten yritysten tilintarkastusvelvoitteeseen liittyen:

A. Lopetetaan yritysten maallikkotilintarkastus ja vapautetaan kokonaan pakollisesta tilintarkastuksesta yritykset, jotka alittavat Tilintarkastuslain (936/1994) 11 § 1 momentin raja-arvot. Tällöin yrityksessä voitaisiin valita KHT- tai HTM-tilintarkastaja. Tämä selkeyttäisi yrityksen hallintoa ja loisi edellytyksiä tilintarkastusalan kehitykselle. Huonoina puolina kuitenkin voitaisiin nähdä yhteiskunnallisen epävarmuuden lisääntyminen sekä harmaantalouden ja tahattomien virheiden kasvu.

B. Lopetetaan yritysten maallikkotilintarkastus ja säilytetään yritysten tilintarkastusvelvollisuus. Hyvinä puolina voitaisiin nähdä samat kuin A-kohdassa, ja huonoina puolina taas kustannusten kasvu yrityksissä.

C. *Lopetetaan yritysten maallikkotilintarkastus ja säädetään pienimmille yrityksille tilintarkastuksen vaihtoehdoksi yleisluonteinen tarkastus (review).* Tämän vaihtoehdon mukaan yritysten riskitekijöitä saataisiin vähennettyä ja kustannuksetkin olisivat matalammat verrattuna tilanteeseen, jossa yritykseen on valittava ammattitilintarkastaja. Yleisluontoisen tarkastuksen todellinen merkitys voisi kuitenkin jäädä ulkopuolisille lukijoille epäselväksi, ja odotuskuilun kasvamisen vaara olisi ilmassa.

D. *Säädetään laki ammattimaisesta tilinpitäjistä.* Tilitoimistopalvelua saisi tarjota vain tutkinnon suorittanut auktorisoitu tilinpitäjä, ja tätä säänneltäisiin lailla. Tällaisella menettelyllä tilinpäätöstietojen luotettavuutta saataisiin edistettyä, ja yrityksille luotaisiin valinnanvapaus valita joko KHT-/HTM-tilintarkastaja tai auktorisoitu tilinpitäjä.

E. *Säädetään johdon vakuutuksista, lisätään yritysten valvontaa, laajennetaan johtohenkiöiden ja tilintarkastajan vastuuta sekä kovennetaan rangaistuksia.* Näin saataisiin mahdollisesti ennaltaehkäistyä tilinpäätösten puutteellisuutta tai virheellisyyttä. Kuitenkin jo nykyisin johdon ja tilintarkastajien vastuusäännökset ovat tiukat.

F. *Alennetaan hyväksytyin tilintarkastajan valitsemisvelvollisuuden raja-arvoja.* Saataisiin esille maallikkotilintarkastuksen lakkauttamisen hyödyt, ja samalla voitaisiin vähentää lakkauttamisesta aiheutuvia riskejä yhteiskunnalle ja sopijaosapuolille. Vaihtoehto kuitenkin lisäisi rajanalentamisen suhteessa yrittäjän kustannuksia.

G. *Pysyttäydään nykyisessä sääntelymallissa.* Äkinäiset, mahdollista epävarmuutta aiheuttavat muutokset yhteiskunnassa voitaisiin tällä vaihtoehdolla välttää, mutta maallikkotilintarkastus jatkaisi edelleen tilintarkastuksen tarkoituksen hämärtämistä ja estäisi alan kehitystä.

Vuonna 2007 voimaan tulleessa tilintarkastuslaissa toteutettiin pitkälti vaihtoehtoa F: pienet yritykset vapautettiin tilintarkastuspakosta, mutta alarajoja kuitenkin alennettiin huomattavasti. EU:n tilinpäätösdirektiivin mukaiset tilintarkastuspakon alarajat ovat huomattavasti korkeammat kuin ne nyt ovat Suomessa tilintarkastuslain mukaan. Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti VIRIKE on todennut lausunnossaan,

että pakollinen tilintarkastus koskee noin 62 000 yritystä, mutta jos Suomi ottaisi käyttöön EU-direktiivin alarajan, koskisi pakollinen tilintarkastus vain 2 500 yritystä. (Andersson 2010, 15) Tilintarkastusjärjestelmän uudistamista selvittäneen Edward Anderssonin (2010, 15) mukaan vielä ei ole riittävästi kokemusta vasta muutama vuosi sitten määritellyistä tilintarkastuksen alarajoista. Huomattavaa kuitenkin on, että suurin osa pienistä yrityksistä varmaankin käyttäisi tilintarkastajaa, vaikka siihen ei olisi-kaan rajojen korottamisen jälkeen velvollisuutta. Pienten yritysten joukkoon kuuluvat yritykset saattaisivat säästyä joiltain kustannuksilta, jos alarajoja korotettaisiin, kuitenkin yhteiskunnan kustannukset saattaisivat kasvaa esimerkiksi verotuksen alalla. Andersson toteaaakin, ettei alarajoja olla ainakaan tällä hetkellä muuttamassa. Tulevaisuudessa muutoksia saatetaan toki tulla pohtimaan, kun on saatu käsitys nykyisen järjestelmän toimivuudesta ja tietoa muiden EU-maiden uudistusten toimivuudesta.

3.2.3 Pienyritysten tilintarkastusvelvollisuuden muutokset ulkomailla

Monissa EU-maissa pienimmät yritykset on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta, ja kaikki yhteisöt kattava tilintarkastus on harvinaista kansainvälisessä vertailussa (HE 194/2006, 22). Suomi on nykyisessä tilintarkastuslaissaan säätänyt melko korkeat tilintarkastuspakon alarajat, jos niitä verrataan EU:n tilinpäätösdirektiivissä määrättyihin alarajoihin. Direktiivin mukaiset rajat ovat:

- taseen loppusumma 4,4 miljoonaa euroa
- liikevaihto 8,8 miljoonaa euroa
- palveluksessa olevin työntekijöiden määrä 50

EU maista Iso-Britannia, Alankomaat, Irlanti, Saksa, Itävalta, Luxemburg ja Belgia ovat ottaneet käyttöön direktiivin mukaiset tilintarkastuksen alarajat. Ranska, Italia, Espanja, Kreikka sekä Portugali soveltavat hieman alhaisempia euromääräisiä alarajoja. Tämä saattaa kuitenkin johtua vain siitä, että maat eivät ole nostaneet kansallisia rajojaan EU:n rajan nostamisen tahdissa. Pohjoismaissa on toisaalta taas pysytty tiukemmassa linjassa tilintarkastusvelvollisuuden suhteen. (Andersson 2010, 14) Tanskassa luovuttiin vuonna 2006 tilintarkastusvelvollisuudesta niiden yritysten osalta, joilla ei ylity kahta seuraavista kolmesta raja-arvosta: liikevaihto 3 miljoonaa DKK

(noin 400 000 euroa), tase 1,5 miljoonaa DKK (noin 200 000 euroa), henkilöstö 12. (HE 194/2006, 22) Tanskassa kuitenkin mietitään jo uudistusta, jossa yhä useampi pienyritys vapautuisi pakollisesta tilintarkastuksesta, ja keskikokoisille yrityksille annettaisiin mahdollisuus valita kevennetty tarkastus (Hertsi 2010). Ruotsissa annettiin maaliskuussa 2010 hallituksen esitys pienten yritysten tilintarkastuspakosta vapauttamisesta. Jatkossa tilintarkastusvelvollisia ovat osakeyhtiöt, joilla kaksi seuraavista raja-arvoista ylittyy: liikevaihto 3 miljoonaa SEK (noin 300 000 euroa), taseen loppusumma 1,5 miljoonaa SEK (noin 150 000 euroa) ja työntekijöitä 3. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010)

Eräissä EU:n jäsenvaltioissa tilintarkastaja voi huolehtia tilintarkastuksen ohella yrityksen kirjanpidosta. Näiden yritysten on kuitenkin alitettava tilintarkastuspakon alarajat. Tämän tapaisella toiminnalla on haettu kustannussäästöjä. Saksassa esimerkiksi niin sanottu *Steuerberater* pitää huolen pienyrityksen kirjanpidosta ja toimii myös konsulttitehtävissä, ei siis ole pelkästään veroneuvoja. Huomioitavaa on myös se, että *Steuerberater* ottaa myös vastuun veroviranomaisia kohtaan huolehtimansa yrityksen tilinpäätöstietojen oikeellisuudesta. Iso-Britanniassa pienyritys voi saada tilintarkastajalta niin kutsutun *compilation report*'in, joka ei kuitenkaan varmenna tilinpäätöstä. Iso-Britanniassa on myös mahdollista saada laillisen tilintarkastuksen ja *compilation report*'in välimuoto, jota kutsutaan *assurance service*'ksi. Tämä niin sanottu kevennetty muoto perustuu johdon ja tilintarkastajan keskusteluihin sekä rajoitettuun tilintarkastustoimiin. Lopputuloksena on negatiivinen kertomus siitä, ettei tilinpäätös sisällä virhettä. (Andersson 2010, 16)

3.3 Yhteenveto

Lakisääteisen tilintarkastuksen voidaan katsoa alkaneen osakeyhtiölain säätämisestä vuonna 1895. Säännökset tilintarkastusvelvollisuudesta sekä tilintarkastuskertomuksen sisällöstä olivat kuitenkin vielä hyvin suppeat, ja tilintarkastus olikin lähinnä mahdollisuus. Myöhemmin kirjanpitolain syntyminen ja sen muutokset toivat yhä yksityiskohtaisemmat säännökset tilintarkastuksen suorittamiseen. Tilintarkastussäännösten yksityiskohtaisuuteen on kiinnitetty huomiota myös osakeyhtiölain uudistusten kohdalla. 1930-luvun puolivälissä julkaistiin ensimmäiset KHT-yhdistyksen suositukset, ja

1980-luvulta lähtien tilintarkastukseen on merkittävästi vaikuttanut ATK-järjestelmien kehitys. 1990-luvulla EY-direktiivien tuomat kansainväliset säädökset sekä vuosikymmenen alun lamavuodet vaikuttivat tilintarkastuksen kehitykseen niin voimakkaasti, että päädyttiin tilintarkastuslain laatimiseen. Tilintarkastuslaki astui voimaan vuonna 1995.

Myöhempinä vuosina nähtiin maallikkotilintarkastuksen hämärtävän ymmärrystä tilintarkastuksen tavoitteista. IAS/IFRS-standardien käyttöönotto listattujen yritysten tilinpäätöksissä vuonna 2005 sekä EU:n antama aikaisempaa huomattavasti laajempi tilintarkastusdirektiivi vuonna 2006 vaikuttivat olennaisesti Suomen tilintarkastuslakiin. Näistä syistä päädyttiin tilintarkastuslain kokonaisuudistukseen. Nykyinen tilintarkastuslaki astui voimaan vuonna 2007.

Tilintarkastuslakia uudistettaessa keskeisiä kysymyksiä olivat maallikkotilintarkastuksesta sekä pienten yritysten tilintarkastuksesta luopuminen. Näiden osalta pohdittiin erilaisia vaihtoehtoja. Lopulta päädyttiin säätämään tilintarkastuksen alarajat, kuitenkin niin, että ne ovat huomattavasti matalammat kuin mitä EU:n tilintarkastusdirektiivissä on säädetty. Myös maallikkotilintarkastuksesta päädyttiin luopua siirtymäsäännöksiin vuoden 2011 loppuun mennessä.

Kaikki yhteisöt kattava tilintarkastus on myös kansainvälisesti katsottuna melko harvinaista. Monissa EU-maissa pienten yritysten tilintarkastuspakon alarajat on säädetty hyvinkin korkealle EU-direktiiviä myötäillen. Tilintarkastajan tehtäväkenttä on myös monissa maissa verrattain laajempi. Suomessa on pidetty kiinni siitä, että kirjanpito ja tilien tarkastus ovat kaksi eri asiaa, joita sama henkilö ei voi suorittaa.

4. Tilintarkastajan vapaaehtoinen valinta pienyrityksessä

Tilintarkastuksen on nähty tuovan lisäarvoa pienyrityksille sekä auttavan yritystä toimimaan menestyksellisemmin. Lisäarvo näkyy esimerkiksi tilintarkastajan neuvonantona, yrityksen toimintaympäristön vakautumisena sekä luottamuksen lisääntymisenä yrityksen ja sen sidosryhmien välillä. (Aakala 2006b, 19; Länsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 27) Toimintaympäristön vakauttamisella tarkoitetaan tasapuolista kilpailuasetelmaa, jossa esimerkiksi harmaata taloutta ja veronkiertoa pyritään ehkäisemään tilintarkastuksella. Myös tilinpäätöksen käyttökelpoisuuden on nähty paranevan yritysjohdolle, kun tilintarkastaja on tarkastanut tilinpäätöksen oikeellisuuden. Johdolla on tällöin mahdollisuus tehdä yrityksen toiminnan kannalta parhaita mahdollisia päätöksiä. (Aakala 2006b, 19)

4.1 Valintaan vaikuttavia tekijöitä

Seuraavaksi esitellään joitain tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan valintaan pienissä yrityksissä, joissa tilintarkastajaa ei välttämättä tarvitsisi valita. Aikaisemmissa tutkimuksissa on huomattu näitä tekijöitä olevan useita. Yrityksen koolla, kauppaa käytävien osakkeiden määrällä ja yrityksen kannattavuudella on esimerkiksi huomattu olevan merkittävä vaikutus tilintarkastajan vapaaehtoiseen valintaan (Haw, Qi, Wu 2008, 78).

Koko

Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet yrityksen koon kasvamisen johtavan vapaaehtoiseen tilintarkastajan valintaan (Länsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 27). Haw, Qi ja Wu (2008, 63) ovat myös tutkineet miksi yllättävän monet kiinalaiset yritykset valitsevat vapaaehtoisesti tilintarkastajan, vaikka eivät kuuluisikaan siihen yritysjoukkoon, jolle tilintarkastus on säädetty maassa pakolliseksi. Heidän tutkimustuloksensa osoit-

tavat, että tilintarkastajan valinneet yritykset ovat usein suuria ja tuottavampia kuin yritykset, jotka eivät ole valinneet tilintarkastajaa.

Yrityksen koon kasvu lisää myös yrityksen johtamisjärjestelmien monimutkaisuutta, mikä usein johtaa siihen, että yrityksessä nähdään tarpeelliseksi valita tilintarkastaja, vaikka pakollisen tilintarkastuksen rajat eivät vielä ylittyisikään. Eräs syy tilintarkastajan valintaan voi olla myös yrityksessä suunniteltu kasvustrategia. Yrityksessä nähdään laajenemispotentiaalia, ja tämän takia päätetään jo hyvissä ajoin valita tilintarkastaja, jolloin tilintarkastusvelvoitteen rajojen ylittyessä tilintarkastaja on valmiina ja helposti yrityksen käytettävissä. (Länsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 27, 29; Collins, Jarvis & Skerratt 2004, 77) Niillä yrityksillä, jotka vapaaehtoisesti valitsevat tilintarkastajan on todettu olevan myös paremmat kasvumahdollisuudet verrattuna yrityksiin, jotka jättävät tilintarkastajan valitsematta (Haw et al. 2008, 83).

Tilintarkastuksesta saadun hyödyn on kuitenkin tutkittu olevan verrannollinen yrityksen kokoon. Pienten yritysten on nähty hyötyvän tilintarkastuksesta suhteessa enemmän kuin suurten yritysten, kuten myöhemmin tullaan toteamaan. (Blackwell, Noland, Winters 1998, 68) Yrityksen koon kasvun johdosta myös omistajien määrä voi kasvaa, jos omistus pohjaa halutaan laajentaa. Muut omistajat voivatkin osoittaa halunsa tilintarkastajan valintaan, jotta yrityksen tilinpäätös sekä hallinto voidaan varmentaa. (Länsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 27) McDaniel (1989) sekä Jiambalvo (1991) ovat molemmat myös havainneet yrityksen koon olevan määräävä tekijä, kun tarkastellaan yrityksen sisäisen ja ulkoisen valvonnan järjestämistä. Suurilla yrityksillä on usein enemmän omaisuutta, jota pitää valvoa, mutta myös usein enemmän taloudellisen raportoinnin menetelmiä käytettävissään. Suurilla yrityksillä on myös todennäköisesti enemmän työntekijöitä, jolloin sisäinen valvonta pystytään järjestämään paremmin sekä varoja, joilla pystytään valitsemaan tilintarkastaja eli järjestämään ulkoinen tarkastus. (Ge & McVay 2005, 150) Pienissä yrityksissä ongelmia tuottaa usein juuri se, että työntekijöitä ei ole kovin montaa, jolloin yrityksen sisäiset kontrollijärjestelmät ovat hyvin puutteelliset. Mahdollinen virhe tai puute saattaa jäädä huomaamatta. Tämän takia pienessäkin yrityksessä on usein järkevää valita tilintarkastaja. (Rainborn, Guy, Zulinski 1983, 50-54)

Agenttikustannukset

Pääsyy sille miksi yritykset palkkaavat tilintarkastajan on Chown (1982, 272-273) mukaan juuri tilintarkastajan apu ristiriitatilanteissa yrityksen johdon, osakkeenomistajien sekä velkakirjanhaltijoiden välillä. Chow tutki yritysten luonteen perusteella millaisia hyötyjä ja kustannuksia yritykselle tilintarkastajan valinnasta syntyisi. Taustalla on oletus agentti-kustannuksista. Yrityksen johdon ja omistuksen eriytymisellä onkin tutkimuksen mukaan suuri vaikutus siihen, että yrityksessä valitaan vapaaehtoisesti tilintarkastaja. Jensenin ja Mecklingin (1976, 338) sekä Wattsin (1977, 58) mukaan yrityksen johdolla on kannustin vääristellä julkisia tiedonantoja ja yrityksen tunnuslukuja, sillä tiedonannoista saadun informaation pohjalta arvioidaan johdon toimintaa yrityksessä. Kuitenkin johdon raportointikäytäntöjä kontrolloidaan, ja esimerkiksi osakkeenomistajat tutkivat niiden paikkansapitävyyden hyvin huolellisesti. Tästä syystä johto saattaakin nähdä paremmaksi ja kustannustehokkaammaksi vaihtoehdoksi tilinpäätöksen tarkastuttamisen tilintarkastajalla ennen sen julkaisua osakkeenomistajien tarkastelua varten. Chow (1982, 287) toteaaakin, että mitä vähäisempi johdon omistusosuus yrityksessä on, sitä todennäköisempää on, että yritykseen valitaan vapaaehtoisesti tilintarkastaja. Myös Lennox (2005, 225) huomauttaa tutkimuksessaan, että agenttikustannusten on havaittu kasvavan sitä mukaan kun johdon omistusosuus yrityksessä vähenee.

Kannattavuus

Kiinassa tulon tuottokerroin (earnings response coefficient) on havaittu niissä yrityksissä korkeammaksi, joissa päädytään vapaaehtoiseen tilintarkastukseen verrattuna yrityksiin, joissa tilintarkastusta ei tehdä. Tämä viittaa siihen, että vapaaehtoinen tilintarkastus kasvattaa tilinpäätösraportoinnin uskottavuutta ja informatiivisuutta. Vapaaehtoisesti tilintarkastajan valitsevien yritysten tuotot sekä markkina-arvo on havaittu merkittävästi korkeammiksi kuin yrityksissä, joissa tilintarkastajaa ei ole valittu. (Haw et al. 2008, 65, 83) Teoh ja Wong (1993, 346) ovat myös havainneet tutkimuksessaan, että niiden yritysten tulon tuottokerroin on merkittävästi korkeampi, jotka ovat

valinneet tilintarkastajan jostakin kahdeksasta isoimmasta tilintarkastustoimistosta (Big 8) verrattuna yrityksiin, joiden tilintarkastaja ei kuulu näiden tilintarkastustoimistojen joukkoon. Kahdeksan isoa tilintarkastustoimistoa olivat: Arthur Andersen, Arthur Young & Co., Coopers & Lybrand, Ernst & Whinney, Deloitte Haskins & Sells, Peat Marwick Mitchell, Price Waterhouse sekä Touche Ross. Kahdeksasta isosta tilintarkastustoimistosta puhuttiin kuitenkin vain vuoteen 1987 asti. Tämän jälkeen yritysten nimet ovat muuttuneet, ja tänä päivänä puhutaan vain neljästä isosta (Big 4) tilintarkastustoimistosta. Silläkin saattaa siis olla merkitystä, minkä tilintarkastustoimiston yritykset valitsevat.

Jos yrityksellä menee heikosti, ja se on velkainen, voitaisiin olettaa, että lainanantajat määräisivät yrityksen ottamaan korkealaatuisen, auktorisoidun tilintarkastajan. Sundgren (1998, 458) kuitenkin osoittaa tutkimuksessaan suomalaisyritysten tilintarkastajan valinnasta, että todellisuudessa heikosti menestyvät yritykset tarkastaa useimmiten auktorisoimaton tilintarkastaja. Krishnanin (2005, 672) mukaan mahdollisuus tilintarkastajan valintaan saattaa vaihdella yrityksen taloudellisen hyvinvoinnin mukaan. Huonosti kannattavilla yrityksillä ei välttämättä ole varaa tilintarkastajan palkkaamiseen. Tilintarkastuksesta syntyy kuitenkin kustannuksia, rahallisia sekä ajallisia. Siksi yritykset, jotka keskittyvät lähinnä pysymään pystyssä, eivät laita kovinkaan usein etusijalle tilintarkastajan valintaa, jos se ei ole pakollista. Tilintarkastajan valinta saattaisi kuitenkin olla viisasta heikostikin kannattavilla yrityksillä, sillä esimerkiksi tilanteessa, jossa yritys joutuu entisestään supistamaan toimintojaan, kasvaa riski virheen sisältymisestä tilinpäätökseen.

Johtamisjärjestelmien monimutkaisuus

Abdel-Khalik (1993, 31, 35, 49) selvittää tutkimuksessaan, miksi yksityiset yritykset, joissa johdolla on yrityksen täysi omistus, valitsevat tilintarkastajan. Tässä tapauksessa yritykselle ei synny luvussa kaksi mainittuja agenttiongelmia, johdon ollessa myös yrityksen omistaja. Kuitenkin, jos yrityksen hallintoketju on vähänkään pidempi,

saattaa yrityksen sisäinen toimintojen monimutkaisuus aiheuttaa riskin siitä, että yrityksen kontrollijärjestelmät pettävät. Kontrollien pettämisellä tarkoitetaan sitä, että johto ei huomaa etteivät työntekijät täytä velvollisuuksiaan, menevät sieltä mistä aita on matalin, kuluttavat turhaan yrityksen varoja tai syyllistyvät jopa huijauksiin. Näistä syistä omistajat usein kokevat hyötyvänsä tilintarkastuksesta, vaikka siitä aiheutuisikin kustannuksia.

Ge ja McVay (2005, 137) ovat myös huomanneet tilinpäätösaineiston puutteellisuuden olevan yhteydessä yrityksen monimutkaisuuteen. Tilintarkastuskohde on usein monimutkainen, jos sillä on paljon saamisia ja vaihto-omaisuutta taseessa. Tällöin onkin hyvä miettiä saamisten kuranttius ja todellinen arvo (Länsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 27). SOX:n (Sarbanes–Oxley Act) alaiset yritykset ovat varsinkin raportoineet saamisiin liittyvistä haasteista (Ge & McVay 2005, 137). Näin ollen Knechel, Niemi ja Sundgren (2008) toteavat saamisten suuren määrän taseessa usein johtavan tilintarkastajan vapaaehtoiseen valintaan yrityksessä. (Länsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 27)

Lainan saaminen

Bamberin ja Strattonin (1997, 1) tutkimuksessa 77 lainantarjoajapankin vastausten perusteella huomattiin, että lainantarjoajat saattavat kieltäytyä lainaamasta yritykselle rahaa, jos yrityksen tilintarkastusraporteissa ilmenee epäselvyyttä. Ainakin lainan korkoon lisätään riskilisää. Myös Blackwell, Noland ja Winters (1998, 58) toteavat, että pankit myöntävät helpommin lainaa yrityksille, joiden taloudelliset lausunnot tilintarkastaja on tarkastanut. Lainantajat luottavat selvästi enemmän tilintarkastettuihin lausuntoihin kuin lausuntoihin, joita ei ole tilintarkastajalla tarkastettu.

4.2 Valinnasta hyötyminen

Aiemmat tutkimukset osoittavat myös että yrityksissä, joissa kustannuksista huolimatta on päädytty tilintarkastajan valintaan, on se koettu monella tapaa hyödylliseksi. Seuraavaksi käydäänkin läpi joitain esimerkkejä hyödyistä, joita yritys voi tilintarkastuksesta saada.

Työntekijöiden huolellisuus

Cosseratin (2000) mukaan tilintarkastuksella on positiivinen vaikutus yrityksen työntekijöiden käyttäytymiseen. Työntekijöiden tietäessä, että heidän työnsä tulokset tulee tarkastamaan yrityksen ulkopuolinen tilintarkastaja, voidaan olettaa sen lisäävän työntekijöiden huolellisuutta, ja sitä kautta virheiden esiintymistodennäköisyys pienee. Tilintarkastus ehkäisee varmasti myös työntekijöiden väärinkäytöksiä, koska ne voivat tulla ilmi tilintarkastuksen yhteydessä. Myös Rehnin (2005) mukaan tilintarkastetusta yrityksestä saa helposti kuvan luotettavana työnantajana, sillä tilintarkastus luo yritykseen jatkuvuutta. Luotettavan työnantajan maine lisää yrityksen houkuttelevuutta työnantajana, ja sitä kautta yrityksen kannalta potentiaalisten työnhakijoiden määrä lisääntyy. (Aakala 2006a, 32)

Luotettavuus ja läpinäkyvyys

Hawan, Qin sekä Wun (2008, 65, 89) mukaan yritysten tilinpäätösraporttien tilintarkastus on johdon keino kertoa julkisesti, että heidän yrityksensä antamat tiedot ovat luotettavia. Varsinkin sijoittajille halutaan antaa hyvä kuva yrityksen tuloksen oikeellisuudesta ja totuudenmukaisuudesta. Collinsin et al. (2004, 76-77) huomauttavat myös, että yritykset saattavat valita tilintarkastajan jo siitä syystä, että täyttävät lainantarjoajan vaatimukset. He pitävät yhtenä syynä vapaaehtoiseen tilintarkastajan valintaan myös sitä, että johto todellakin näkee tilintarkastuksesta olevan kustannuksiin nähden hyötyä. Tilintarkastus parantaa yrityksen informaation laatua, ja sillä voi-

daan esimerkiksi varmentaa sisäisten kontrollien toimivuus. Kun yrityksen luotettavuus lisääntyy yritys saa rahoituslaitoksilta lainaa pienemmällä korolla ja sen houkuttelevuus sijoituskohteena kasvaa (Hay & Knechel 2003, 17-18). Keasey, Watson ja Wyncarczyk (1988, 324) ovat kuitenkin tutkimuksessaan kritisoineet, että monille lainantajille, tavarantoimittajille sekä asiakkaille yrityksen tilintarkastuskertomusta merkityksellisempiä tiedonlähteitä voivat olla pankkitilien päivittäiset saldot, johdon tulevaisuuden katsaukset, kaupankäynti tai pankkien suositukset.

Maaliskuussa 2003 Tampereen kauppakamarin tekemässä kyselyssä yli 80 prosenttia vastaajista totesi tilintarkastuksen kuitenkin lisäävän pienten ja keskisuurten yritysten luotettavuutta. Myös 60 prosenttia 124 vastanneesta pienyrityksistä valitsisi tilintarkastajan vaikka laki ei sitä edellyttäisikään. Tilintarkastuksen etuna nähdäänkin ohjeet ja neuvot, jotka yritys ammattilaiselta saa. Myös mahdolliset epäselvyydet ja väärinkäsitykset tulee korjattua ajallaan. Jälkikäteen virheiden korjaaminen voi nimittäin tulla kalliiksi. (Niiniluoto 2003, 10) Myös Collins et al. (2004, 87) huomasivat tutkimuksessaan, että jopa 63 prosenttia heidän tutkimukseensa osallistuneista 385:tä yrityksestä valitsisi vapaaehtoisesti tilintarkastajan, vaikka tämä ei olisikaan heille pakollista.

Säästöt

Vaikka tilintarkastuksesta aiheutuu kustannuksia, voidaan tilintarkastuksen avulla yrityksessä mahdollisesti myös saada aikaan säästöjä. Tilintarkastaja voi kertoa esimerkiksi yrityksen käytössä olevista verosuunnittelukeinoista tai ennaltaehkäistä sellaisten tilanteiden syntymistä, jossa yritys joutuisi maksamaan sanktioita laiminlyönneistään. Tilintarkastaja voi myös kertoa yrityksen johdolle tulevista lakimuutoksesta, jolloin yrityksessä voidaan varautua niihin. (Aakala 2006b, 18-19) Tilintarkastaja voi myös antaa parannusehdotuksia yrityksen liiketoimintaprosessiin, taloudelliseen raportointiin tai riskienhallintaan (Lämsiluoto & Mäki-Pirilä 2010, 27).

Blackwell, Noland ja Winters (1998, 58) ovat tutkineet vaikuttaako tilintarkastajan valinta yrityksen lainasopimuksiin niiden korkoja alentavasti. He tulevatkin tutkimuksessaan siihen tulokseen, että yritykset, joiden tilinpäätökset ovat tarkastutettu tilintarkastajalla hyötyvät tilintarkastuksesta ja saavat lainaa pienemmillä koroilla. He myös pitävät ilmeisenä pienyritysten hyötynäkökulmaa tilintarkastajaa vapaaehtoisesti valittaessa. Korkealaatuiset pienet yritykset valitsevat tilintarkastajan, jotta ne voivat korostaa velkamarkkinoilla (debt market) tilinpäätöstietojensa luotettavuutta. Yrityksen kasvaessa myös yrityksen maine kasvaa, ja tämä taas vähentää usein yrityksen tilintarkastuksen arvoa. Myös Dharanin ja Mascarenhasin (1992, 5) mukaan vaikuttaa siltä, että pankit pitävät suuria yrityksiä vähemmän riskisinä lainanottajina. Tästä voidaanakin päätellä tilintarkastuksesta syntyvän hyödyn vähenevän yrityksen koon kasvaessa, ja näin ollen pienet yritykset hyötyvät suurempiin yrityksiin verrattuna suhteessa enemmän tilintarkastuksesta. Myös Petersen ja Rajala (1994, 35) ja Blackwell ja Winters (1997, 275) ovat nähneet negatiivisen yhteyden lainankorkojen sekä yrityksen koon välillä.

Tilintarkastus vähentää myös valvontakustannuksia, joita lainanantajille syntyisi, jos tilintarkastusta ei suoritettaisi. Tilintarkastajan valinnan seurauksena yrityksen lainastaan maksamat korot vähenevät merkittävästi, huomioiden kuitenkin yrityskohtaiset riskitekijät sekä merkitykselliset lainan ominaisuudet. Tilintarkastusta käyttävien yritysten korkotasot ovatkin keskiarvoltaan noin 25 prosentin sadasosaa matalammat kuin yritysten, jotka eivät ole valinneet tilintarkastajaa. Yrityksen korkosäästöt voivatkin korvata jopa 50 prosenttia tilintarkastajalle maksetusta palkkiosta. (Blackwell, Noland, Winters 1998, 58-59, 69)

4.3 Tilintarkastajan valinnasta syntyvät kustannukset

Tilintarkastuslain 17 pykälän mukaan tilintarkastajalle maksettava palkkio ei saa määräytyä tavalla, joka voi vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. Tämä perustuu tilintarkastusdirektiivin 25 artiklaan, jonka mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, etteivät lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettavat palkkiot määräydy

oheispalveluiden perusteella, joita tarkastettaville yhteisöille voidaan tarjota. Tilintarkastajan palkkiot eivät voi perustua myöskään ehdollisuuteen. (2006/43/EY) Ehdollisuudella tarkoitetaan, että maksun suuruus riippuu toimeksiannon edistymisestä tai lopputuloksesta. Näin ollen tilintarkastuspalkkioiden perusteista olisi sovittava vuosittain etukäteen. (HE 194/2006, 40)

Tilintarkastuspalkkioiden hinnoittelua on ohjeistettu KHT-yhdistyksen eettisissä ohjeissa. Niiden mukaan tilintarkastaja saa ehdottaa tilintarkastettavalle yritykselle sopivaa palkkiota. Ohjeiden mukaan on kuitenkin otettava huomioon, ettei palkkioiden tasoista synny esimerkiksi oman intressin uhkaa. Jotta mainittua uhkaa ei synny, on asiakasyritystä hyvä tiedottaa toimeksiannon ehdoista, palkkion määräytymisperusteista sekä mitä palveluita palkkio kattaa. (KHT-yhdistys 2009, 47) Tilintarkastajan on myös pystyttävä järjestämään tarvittava ja riittävä aika sekä pätevä henkilöstö yrityksen tilintarkastusta varten sekä noudatettava asiaankuuluvia tilintarkastusstandardeja ja laadunvalvontamenettelyä. Tilintarkastuspalkkion on oltava siis tarpeeksi suuri, että se kattaa kaikki syntyvät kustannukset, ja tilintarkastus pystytään suorittamaan tarvittavassa laajuudessa, hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. (HE 194/2006, 40) Tilintarkastajan palkkiota pohdittaessa on hyvä huomioida myös Kauppakaaren 18:n luvun 5 pykälä, jossa veloitetaan maksamaan asiamiehelle kohtuullinen palkka vaivastaan.

Tilintarkastajat veloittavat monesti tuntihinnan työstään. Tarjouskilpailujen yleistymisen on kuitenkin johtanut myös kokonaispalkkioiden yleistymiseen. Tällöin tilintarkastusasiakas ei maksa tilintarkastukseen käytetyistä tunneista vaan kiinteän kokonaispalkkion. Tämän seurauksena tuntihinnat ovat mataloituneet. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 197, 201-202) Tilintarkastusta koskevat tarjouskilpailut ovat kaksijakoisia. Toisaalta tilintarkastajien on kehitettävä palveluidensa kustannustehokkuutta, ja toisaalta ne antavat tilaisuuden niin sanottuun *low ballingiin* eli tilintarkastuksen tarjoamiseen tarkoituksellisesti kannattamattomalla hinnalla, jotta myöhemmin hintaa voitaisiin nostaa tai palkkion alhaisuus voitaisiin kompensoida tilintarkastusasiakkaalle tarjottavilla hyvätuottoisilla tilintarkastuksen oheispalveluilla. (Riistamaa 2007, 13) Tilintarkastajan palkkio määräytyy usein markkinaehtoisesti. Esimerkkiä tilintarkas-

tuksen hinnasta on vaikea antaa, sillä tilintarkastuskohteet, tilintarkastajat ja tilintarkastustehtävät ovat hyvin erilaisia. Yritysten tilinpäätösten liitetiedoista voi kuitenkin löytää suuntaa antavia lukuja. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 197, 201-202) Tietoliikenneyhtiö Nokian lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvät tilintarkastuspalkkiot esimerkiksi olivat vuonna 2009 yhteensä 16 miljoonaa euroa. Luku saattaa tuntua suurelta, mutta suhteutettuna se Nokian vuoden 2009 liikevaihtoon, joka oli lähes 50 miljardia, ei kuluerä olekaan enää niin kovin merkityksellisen tuntuinen. (Nokia 2010, 96) Tilintarkastuksen kustannusten on todettu olevan pienille ja keskisuurille yrityksille pienet. LTT-tutkimuksessa (2006, 46) pienen yrityksen keskimääräiseksi kustannukseksi todettiin 348 euroa vuodessa. Tilintarkastajan palkkioiden on todettu myös kasvavan tilintarkastajan koulutuksen mukaan (Hyytinen & Väänänen 2004, 5)

Tilintarkastuksesta syntyviksi kustannuksiksi nähdään usein myös aika, joka yrityksen johdolta kuluu tilintarkastajan kanssa kommunikointiin. Tämän ajan yritysjohto voisi käyttää esimerkiksi Englishin (1987) mukaan sellaiseen toimintaan, joka olisi tuloksellista yrityksen kannalta. (Alakare 2006a, 34) Myös Hyytinen ja Väänänen (2004, 5-6) toteavat, että ajallisia kustannuksia syntyy kun yritykseen etsitään sopivaa tilintarkastajaa. Heidän mukaansa tilintarkastuksen kustannuksia tuleekin verrata tilintarkastuksesta odotettuihin hyötyihin. Jos yrityksellä on vain rajallisesti tai ei ollenkaan tarvetta ulkoiseen rahoitukseen, ovat pääomamarkkinoille pääsyn helpottumisesta koituvat hyödyt merkityksettömät (Titman & Trueman 1986).

Hyytinen ja Väänänen (2004, 5) ottavat tutkimuksessaan esille myös tilintarkastajan valinnasta syntyvät vaihtoehtoiskustannukset (opportunity costs) ja niiden kasvun. Monet pienten yritysten omistajat haluavat olla heidän omia pomojaan (their own bosses). Tärkeä osa tätä vapautta onkin saada johtaa yritystä ja sen taloutta omalla tavalla, luovasti. Tilintarkastajan valinta vähentää yrittäjän yksityisyyttä ja mahdollisuutta rahavarojen ottoon yrityksestä ilman byrokratiaa.

4.4 Tilintarkastajan näkemyksiä pienen yrityksen tilintarkastuksesta

Tähän alalukuun on koottu KHT-tilintarkastaja **Pasi Wariksen** sekä KHT-tilintarkastaja **Pasi Pietarisen** näkemyksiä pienten yritysten tilintarkastuksesta. Molemmat tilintarkastajat ovat olleet jo pitkään alalla, ja tällä hetkellä he toimivat tilintarkastajina tilintarkastustoimisto *PricewaterhouseCoopers*:lla, Lappeenrannassa. Tilintarkastajien ajatukset on kerätty tutkimusta varten heitä haastatteleamalla. Molemmat tilintarkastajat on haastateltu erikseen kuitenkin samoja haastattelukysymyksiä käyttäen (Liite 1).

Pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuuden poistumisesta ei kummallakaan tilintarkastajalla ole vahvaa mielipidettä. Molemmat tilintarkastajat ovat kuitenkin samaa mieltä siitä, että uuden tilintarkastuslain myötä tilintarkastus on saatu ammattimaistettua. He pitävät myös tärkeänä, että tilintarkastus tulee vapaaehtoisuuden kautta. Waris toteaaakin: *”huomattavasti paljon mieluummin mie meen tilintarkastukselle semmoseen firmaan, missä asiakas on pyytänyt miut sinne.”* Pietarinen kuitenkin korostaa, että Suomessa tilintarkastuksen alarajat ovat hyvin matalat verrattuna EU:n tasolla säädettyihin rajoihin. Jos tulevaisuudessa Suomessa tilintarkastuksen alarajoja nostettaisiin EU:n säätämälle tasolle, tulisi hänen mielestään pienyrityksille muodostaa jonkintasoinen tarkastus kokonaisuutta ajatellen.

Maallikkotilintarkastuksesta luopumisesta ovat molemmat tilintarkastajat hyvin yksimielisiä. He pitävät sitä positiivisena asiana. Tilintarkastusmaailma on viime vuosikymmenten aikana kovasti muuttunut sekä tullut entistä monimutkaisemmaksi kansainvälisine standardeineen, kuten Pietarinen toteaa. Näin ollen on tärkeää, että tilintarkastus tehdään oikein, ja siihen voidaan luottaa. Maallikkotilintarkastuksesta luopumisella varmistetaan, että tilintarkastuksen suorittaa aina pätevä ammattihenkilö ja vältytään väärinymmärryksiltä sen suhteen, kuka tilintarkastuksen on tehnyt. Tätä mieltä ovat molemmat tilintarkastajat.

Tilintarkastustoimiston asiakkaisiin ei tilintarkastuslain muutoksella ja maallikkotilintarkastajien vähittäisellä poistumisella ole ollut merkittävää vaikutusta tilintarkastajien mukaan. Jotkut aivan pienimmät asiakkaat ovat luopuneet tilintarkastuksesta, ja toisaalta jonkin verran aikaisemmin maallikkotilintarkastajien asiakkaina olleita yrityksiä on siirtynyt lakimuutoksen jälkeen auktorisoitujen tilintarkastajien alaisuuteen. Waris kuitenkin toteaa, että niin kauan kuin maallikkotilintarkastajat jatkavat toimintaansa, heitä tullaan käyttämään tilintarkastustehtävissä. Kun yritykset ovat tottuneet tietyn tilintarkastajan kanssa toimimaan ja todenneet yhteistyön sujuvaksi, eivät he tietenkään mielellään luovu tutusta tilintarkastajasta, Waris perustelee.

Tilintarkastajan vapaaehtoinen valinta saa vahvaa kannatusta molemmilta tilintarkastajilta. Waris näkee tilintarkastuksen ulkoisena tahona, joka on kehittänyt menetelmät siihen, että suhteellisen pienillä kustannuksilla pystytään tekemään kartoitus siitä onko yrityksen taloushallinto kunnossa, ymmärretäänkö yrityksessä yrityksen sen hetkinen tilanne sekä ilmeneekö yrityksen toiminnassa joitain oleellisia riskejä. Sekä Pietarinen että Waris korostavat tilintarkastajan merkitystä yritysjohdon tai omistajayrittäjän keskustelukumppanina. Varsinkin yksityisyrittäjällä, jolla ei ole yhtiökumppaneita, on usein hyvin pieni henkilöpiiri, jonka kanssa voisi avoimesti keskustella yrityksen asioista. Tilintarkastajan vaitiolovelvollisuus ja ammattitaito takaavat luotettavan keskustelukumppanin. Pietarinen toteaaakin osuvasti tilintarkastajalla asioinnista ”*se on vähän niin kuin sen firman kanssa lääkärille tai psykologille tulis*”. Tilintarkastajan kanssa voi esimerkiksi keskustella, miten erilaiset yritysratkaisut ja päätökset vaikuttavat, ja mitä kannattaa etukäteen huomioida. Tämän lisäksi Pietarinen muistuttaa myös, että yrityksen ulkopuolisena asiantuntijana tilintarkastaja saattaa nähdä paremmin esimerkiksi yrityksen tunnusluvuista sellaisia asioita, mitä yrittäjä ei tiedä tai ei ole vain pysähtynyt miettimään. Waris toteaa myös, että mitä pienempi yritys on, sitä useammin tilintarkastusta tarvittaisiin. Isoissa yrityksissä ammattilaiset ovat hoitamassa taloushallintoa ja ovat selvillä yrityksen tilanteesta. Pienessä yrityksessä tilintarkastaja voi olla arvokas niin yrityksen kuin omistajankin kannalta. Omistajaa tilintarkastaja voi auttaa esimerkiksi verosuunnittelussa.

Tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan vapaaehtoiseen valintaan, tilintarkastajat totesivat olevan monia. Yhtenä tekijänä Pietarinen toteaa olevan **omistusrakenteen**. Yrityksen kaikkia osakkeenomistajia pitää esimerkiksi kohdella tasapuolisesti. Osakkeenomistajat saattavat tällöin pitää tärkeänä, että joku ulkopuolinen varmistaa, että yrityksessä toimitaan, kuten osakkeenomistajat ovat keskenään ajatelleet ja sopineet. Yritys voi tarvita asiantuntijan apua myös yritysjärjestelytilanteessa, eli silloin kun esimerkiksi yhtiömuodon muuttamista suunnitellaan. Jos yrityksen johto kokee tilintarkastajan tuottavan lisäarvoa yritykselle, he saattavat jatkaa tulevinakin vuosina yhteistyötä tilintarkastajan kanssa. Pietarinen näkee myös **perinteiden** vaikuttavan tilintarkastajan vapaaehtoiseen valintaan. Aiemmin maallikkotilintarkastajan tarkastamat yritykset saattavat haluta jatkaa yhteistyötä tilintarkastajan kanssa ja luopuesaan maallikosta valitsevat vapaaehtoisesti auktorisoidun tilintarkastajan. Pietarinen näkee myös **rahoituksen saannin** usein sellaiselle yritykselle helpommaksi, jonka tilinpäätöstiedot tilintarkastaja on tarkastanut. Ulkopuolisten luottamus tilinpäätöstä kohtaan lisääntyy, kun he tietävät, että tilinpäätös on tarkastettu tilintarkastajalla. Yrityksen käyttäessä tilitoimistoa kirjanpitoa hoitamiseen, saattaa tilitoimisto velvoittaa yritystä valitsemaan tilintarkastajan, Waris huomauttaa. Käytäntö tuo suojaa myös tilitoimistolle. Waris näkee myös yrityksen **rakenteella** olevan vaikutusta vapaaehtoiseen tilintarkastajan valintaan.

Kysyttäessä kustannuksista, joita tilintarkastajan valinnasta yritykselle syntyy, Pietarinen muistuttaa kustannusten riippuvan paljon myös yrityksen tarpeista. Jos yrityksen toiminnassa ei ole mitään ihmeellistä, ja tilintarkastus voidaan suorittaa hyvin lyhyessä ajassa, ovat tilintarkastuskustannukset yritykselle tällöin myös vähäisemmät. Tästäkin syystä on hyvä, että pieni yritys saa itse pohtia tilintarkastuksen hyötyjen ja kustannusten suhdetta ja lopputulokseen päästyään joko valita vapaaehtoisesti tilintarkastajan tai olla valitsematta, Pietarinen vielä painottaa. Waris kertoo, että joidenkin pienyritysten mielestä tilintarkastuksesta syntyvät kustannukset ovat todellakin liian suuret, mutta on myös yrityksiä, jotka vain kuvittelevat niin tietämättömyytään. Varsinkin, jos yrityksellä on aiemmin ollut tilintarkastajana maallikkotilintarkastaja, kynnys edes lähteä kysymään, mitä auktorisoidulla tilintarkastajalla teetetty tilintarkastus maksaisi, on suuri. Waris kuitenkin huomauttaa, että jos maallikkotilintarkastaja on tehnyt työnsä hyvin ja laskuttanut työstä kohtuullisen palkkion, niin silloin

kustannusero maallikon ja auktorisoidun tilintarkastajan välillä ei ole merkittävä. Voi olla, ettei eroa ole lainkaan. Molemmat tilintarkastajat korostavat yritysjohton kanssa keskustelun tärkeyttä ja sen tuottamaa lisäarvoa yritykselle. Pietarinen huomauttaa: *”jos ei saa muuta kuin kertomuksen ja laskun, niin kyllähän se kustannus sitten tulee toiseen arvoon.”* Tilintarkastajan kanssa keskustellut yrityksen johto usein huomaa paremmin tilintarkastuksen tärkeyden ja hyödyllisyyden.

Mitä tulee aiheeseen pitäisikö pienille yrityksille laatia omat tilintarkastusstandardit, eroavat tilintarkastajien mielipiteet hieman. Waris ei lähtisi välttämättä rakentamaan kaksia standardeja. Tärkeintä olisi, että yksistä standardeista selkeästi ilmenisi, että yrityksen ollessa pieni standardia sovelletaan vain soveltuvin osin. Wariksen mukaan kaksista standardeista koituisi epäselvyyttä rajanvetotilanteissa, milloin yritys lukeutuisi pienten yritysten standardien alle, ja milloin sen tilintarkastuksessa tulisi käyttää raskaampia standardeja. Tekijöillekin on Wariksen mukaan selkeämpää, kun on vain yhdet hyvät standardit, jotka joustavat koon mukaan. Pietarinen kuitenkin ajattelee, että pienille yrityksille voisi olla viisasta laatia omat tilintarkastusstandardit. Se, että samojen standardien pitäisi toimia moniin yrityksiin, vaikka yritykset toimivatkin hyvin erilaisissa ympäristöissä, tuntuu hänestä epäkäytännölliseltä. Jos pienille yrityksille laadittaisiin omat tilintarkastusstandardit, ei se varmastikaan heikentäisi pienyrityksen kohdalla tilintarkastuksen laatua, pikemminkin päinvastoin. Pienyritysten tilintarkastuksessa päästäisiin keskittymään niihin asioihin, mitkä ovat yrityksen mittaluokan kannalta tärkeitä, ja ajankäyttöä pystyttäisiin tehostamaan, Pietarinen huomauttaa. Yrityksen ulkopuolisten informaation saannin Pietarinen ei myöskään koe vaarantuvan, vaikka pienet yritykset tarkastettaisiin tarkoitukseen luotuja omia standardeja käyttäen.

4.5 Yhteenveto

Tilintarkastajan valintaan vaikuttavia tekijöitä on useita. Yrityksen **koon** kasvaessa yritykset usein päätyvät tilintarkastajan valintaan. Tähän saattaa vaikuttaa vain omistajien halu toimia näin. Koon kasvu vaikuttaa kuitenkin moneen muuhunkin seikkaan.

Koon kasvaessa **agenttikustannukset** kasvavat, sillä suuremmissa yrityksissä on todennäköisempää, että johto ja omistus ovat eriytyneet ja voi syntyä intressiristiriitoja. Koon kasvaessa myös **johtamisjärjestelmät** monimutkaistuvat ja yrityksen sisäiset kontrollijärjestelmät voivat pettää. Yrityksen monimutkaisuuteen liittyy usein myös vaihto-omaisuuden ja saamisten suuri määrä taseessa ja niiden oikein arvostaminen. Tilintarkastajan valinnalla on huomattu olevan vaikutusta myös yrityksen **kannattavuuteen**. Niissä yrityksissä, joissa yrityksen taloudelliset raportit tilintarkastaja on tarkastanut, on tulon tuottokerroin havaittu korkeammaksi. Tilintarkastus lisää yrityksen **luotettavuutta** ja **informatiivisuutta**. Luotettavuuden kasvun seurauksena on myös huomattu yritykselle syntyvän **säästöjä**. Yritys saa lainaa pienemmillä koroilla ja yrityksen houkuttelevuus sijoituskohteena kasvaa. Tilintarkastusta käyttävien yritysten on myös huomattu saavan muutenkin **helpommin lainaa**. Tilintarkastaja on myös koettu tärkeäksi **neuvonantajaksi**. Häneltä saa tietoa verosuunnittelukeinoista sekä esimerkiksi parannusehdotuksia yrityksen liiketoimintaprosessiin, taloudelliseen raportointiin tai riskienhallintaan.

Tilintarkastuksen kustannuksia ovat sekä rahalliset että ajalliset kustannukset. Esimerkkiä tilintarkastuksen hinnasta on vaikea antaa, sillä se vaihtelee tilintarkastuskohteen, tilintarkastajien ja tilintarkastustehtävien mukaan. Ajallisiksi kustannuksiksi on nähty aika, joka yritysjohdolta kuluu sopivan tilintarkastajan löytämiseen sekä tilintarkastajan kanssa kommunikointiin kulunut aika. Myös vapauskustannukset on kirjallisuudessa nostettu esiin. Niillä tarkoitetaan kustannuksia, jotka yritysjohto näkee syntyvän siitä, että tilintarkastaja rajoittaa heidän vapauttaan toimia yrityksessään aivan kuten he haluavat.

Tilintarkastajan näkökulmasta pienten yritysten tilintarkastuspakosta vapauttamisessa on puolensa. Tilintarkastus on saatu maallikkotilintarkastajista luopumisella ammattimaistettua, mutta tilintarkastuksen nähdään kuitenkin monesti olevan hyödyllistä myös pienille yrityksille. Tilintarkastaja on usein pienyrittäjän ainut keskustelukumppani, jonka kanssa voi luottamuksellisesti puhua yrityksen asioista ja tulevaisuuden suunnitelmista. Pienyritys ja sen omistaja voivat saada tilintarkastajalta myös hyödyllisiä neuvoja esimerkiksi verosuunnitteluun. Tilintarkastuksen alarajat ovat tilintarkas-

tajien mielestä Suomessa vielä hyvin matalat, ja jos niitä lähdetäisiin tulevaisuudessa nostamaan, olisikin heidän mielestään syytä miettiä, pitäisikö alarajat alittaville yrityksille kuitenkin järjestää jonkinlainen tarkastus.

5. Yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää onko tilintarkastajan vapaaehtoisesta valinnasta hyötyä pienille yrityksille. Tätä lähdettiin selvittämään ensinnäkin määrittelemällä mitä tilintarkastus on, ja mitä se sisältää sekä tutustumalla tilintarkastuksen kehitykseen Suomessa ja ulkomailla ottaen huomioon etenkin pienet yritykset. Tilintarkastuksen hyötyihin keskityttiin etsimällä tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan valintaan. Tämän jälkeen vertailun vuoksi pohdittiin myös millaisia kustannuksia tilintarkastuksesta yritykselle syntyy. Tutkimus pohjautuu aiempaan alan kirjallisuuteen sekä tutkimuksiin. Tutkimuksessa hyödynnettiin myös kahden tilintarkastajan tämän hetkisiä näkemyksiä liittyen pienten yritysten tilintarkastukseen.

Monissa EU-maissa pienten yritysten tilintarkastuksesta on luovuttu. Yritysten kansainvälistyminen ja EU-tason tilintarkastussäädökset ovat myös omalta osaltaan viime vuosina tuoneet paineita Suomen tilintarkastussäädösten uudistamiseen. Uudessa laissa tehtiin myönnytys pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuudesta vapauttamisesta, jotta tilintarkastus saataisiin ammattimaistettua maallikkotilintarkastajista luopumalla. Tutkimuksen tarkoituksena olikin nyt pohtia oliko viisas ratkaisu vapauttaa pienet yritykset kokonaan tilintarkastuksesta.

Tekijöitä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan valintaan, löytyi useita. Yrityksen koon kasvaminen ja mahdolliset kasvustrategiat olivat esimerkiksi merkittäviä tekijöitä. Myös kannattavuuden nähtiin paranevan tilintarkastajan valinnan jälkeen. Tulon tuottokeroin nimittäin todettiin tilintarkastajan valinneissa yrityksissä korkeammaksi, sillä tilintarkastus parantaa yritysten tilinpäätöstietojen informatiivisuutta sekä uskottavuutta. Johtamisjärjestelmien monimutkaistuessa huomattiin yritysten usein myös päätyvän tilintarkastajan valintaan johdon omasta tahdosta. Myös saamisten ja vaihtomaisuuden suuri määrä taseessa vaikuttaa selvästi tilintarkastajan valintaan. On nimittäin tärkeää, että ne pystytään arvostamaan todelliseen arvoonsa. Lainan saanti on myös huomattu helpommaksi, jos yrityksen taloudelliset lausunnot on tarkastutettu tilintarkastajalla.

Tutkimuksessa huomattiin tilintarkastuksen mahdollinen vaikutus myös yrityksen palveluksessa olevien työntekijöiden huolellisuuden paranemiseen. Tieto tulevasta tilintarkastuksesta motivoi työntekijöitä selvästi huolellisempaan työskentelyyn, jolloin virheiden sisältyminen tilinpäätökseen vähenee, myös väärinkäytöksiltä todennäköisesti vältytään. Tilintarkastajan avulla yritys saa kallisarvoista tietoa esimerkiksi vero-suunnittelukeinoista ja tulevista lakimuutoksista. Tilintarkastaja voi myös antaa parannusehdotuksia yrityksen liiketoimintaprosesseihin, taloudelliseen raportointiin sekä riskienhallintaan. Yrityksen toimintaympäristö on todettu myös tilintarkastajan vallinnan jälkeen vakaammaksi. Yrityksen sidosryhmät luottavat myös enemmän yritykseen, jonka tilinpäätöstiedot on tarkastutettu tilintarkastajalla.

Tilintarkastuskustannusten suuruus vaihtelee pääsääntöisesti sen mukaan kuinka paljon yritys tilintarkastajaa tarvitsee. Jos yrityksen toiminnassa ei ole mitään ihmeellistä, ei tilintarkastukseen kulu kovinkaan pitkää aikaa, joka taas vaikuttaa kustannuksiin. Toisaalta taas, jos yrityksessä suunnitellaan siirtymistä esimerkiksi uudenlaisiin liiketoimintaratkaisuihin, tilintarkastajan kanssa on hyvä keskustella siitä, mitä kannattaa huomioida etukäteen, ja miten ratkaisut tulevat vaikuttamaan. Rahallisten kustannusten lisäksi tilintarkastuksesta syntyy ajallisia kustannuksia. Yritysjohdon aikaa kuluu sopivan tilintarkastajan etsimiseen sekä tapaamisiin ja keskusteluihin hänen kanssaan.

Kaikki tekijät, jotka vaikuttavat tilintarkastajan vapaaehtoiseen valintaan, tukevat sitä, että myös pienissä yrityksissä on hyödyllistä valita tilintarkastaja. Pienten yritysten on todettu hyötyvän tilintarkastuksesta suhteessa jopa jossain määrin enemmän kuin suuret yritykset. Tämä perustuu siihen, että pienissä yrityksissä toiminnot keskittyvät vain muutamille henkilöille, jolloin sisäiset kontrollitoiminnot ovat heikot ja virheitä ja puutteita saattaa helposti esiintyä yrityksen tilinpäätöksessä sekä muissa taloudellisissa raporteissa. Tilintarkastuksen avulla pystyttäisiin parantamaan pienen yrityksen antaman informaation luotettavuutta.

Kustannuksia tilintarkastuksesta kuitenkin syntyy, ja aivan pienimpien yritysten kohdalla, joissa yrityksen omistaja myös johtaa yritystä ja on hyvin perillä kaikista yrityksen asioista, vähäisetkin tilintarkastuksesta aiheutuneet kustannukset saattavat tuntua turhilta. Tältä kannalta katsottuna tutkimuksessa rajattujen pienten yritysten tilintarkastuksesta vapauttaminen on perusteltua. Suomessa tilintarkastuspakon alarajat ovat tällä hetkellä niin matalat, että niiden sisään kuuluvat yritykset todellakin ovat lähinnä sellaisia, joissa yrityksen omistaja vastaa pääasiallisesti itse yrityksen päivittäisestä toiminnasta, eli yritykset ovat niin sanottuja yhdenmiehenyrityksiä. Tällöin tutkimuksessa löydetty hyödyt tilintarkastuksesta eivät välttämättä ole kovin relevantteja: agenttikustannuksia ei synny, johtamisjärjestelmät eivät ole monimutkaiset, saamisten ja vaihto-omaisuuden määrät ovat yleensä pienet, jolloin niiden arvostaminen oikein on helpompaa, eivätkä virheet ole niin merkityksellisiä kuin suurempien yritysten kohdalla. Kun omistajayrittäjä vastaa kaikesta yrityksen toiminnasta, hän myös tuntee yrityksensä läpikotaisin, eikä tunne välttämättä saavansa tilintarkastuksesta lisäarvoa. Kuitenkin suunnitellessaan esimerkiksi yrityksenä laajentamista tai veronmaksupolitiikkaa saattaa omistajayrittäjä tuntea tilintarkastajan valinnan hyödylliseksi. Tällöin korostuu vapaus valita tilintarkastaja. Aina kun jotain tehdään vapaaehtoisesti, siitä saatu hyöty koetaan jo lähtökohtaisesti suuremmaksi kuin tilanteessa, jossa se olisi pakollista. Pienten yritysten kohdalla tämä vapaaehtoisuus on siis hyväksi todettu vaihtoehto. Vaikka tutkimuksessa löydettiin monia asioita, jotka kannustavat tilintarkastajan valintaan, korostuu niiden merkitys kuitenkin lähinnä hieman suurempien yritysten kohdalla, kuin tutkimuksessa rajattujen pienyritysten.

Yrityksen koko on merkittävä tekijä tilintarkastajan valintaa mietittäessä. Koko vaikuttaa nimittäin moniin muihinkin tutkimuksessa löydettyihin tilintarkastajan vapaaehtoisuuden valinnan tekijöihin. Yrityksen koon kasvaessa myös sen johtamisjärjestelmät monimutkaistuvat ja saamisten ja vaihto-omaisuuden määrät taseessa kasvavat. Yrityksen koon kasvaessa myös johto ja omistajuus usein eriytyvät, jolloin intressiristiriidat ja sitä kautta agenttikustannukset kasvavat. Jos siis tilintarkastuspakon alarajoja lähdetään merkittävästi Suomessa nostamaan, esimerkiksi lähemmäs EU:n mahdollistamia ylärajoja, on syytä miettiä tulisiko uuden alarajan alittavissa yrityksissä tehdä jonkintasoinen tarkastus.

Yrityksen tulevaisuuden suunnitelmat vaikuttavatkin merkittävästi siihen, valitseeko pienyritys tilintarkastajan. Jos tiedossa on merkittäviä liiketoiminnan tai toimintatapojen muutoksia, tilintarkastajan valinta on hyödyllistä. Toiminnan pysyessä samanlaisena, ei tilintarkastus kustannuksiin nähden ole välttämättä hyödyllistä. Ennen lakimuutosta pieniltä yrityksiltä tehdyissä kyselyissä monilta yrityksiltä saatiin palautetta, että niissä kuitenkin valittaisiin tilintarkastaja, vaikka se ei olisikaan enää pakollista. Myös tilintarkastuslakiuudistuksen jälkeen on todettu, että ne pienet yritykset, jotka ovat nähneet tilintarkastuksesta olevan itselleen hyötyä, eivät ole tilintarkastuksesta luopuneetkaan, vaan päätyneet vapaaehtoiseen tilintarkastajan valintaan.

Tutkimusta olisikin voitu vielä jatkaa ja laajentaa suomalaisten pienyritysten mielipiteillä. Mielenkiintoista olisi ollut kuulla tilintarkastuspakon alarajat alittavien yritysten mielipiteitä koskien tilintarkastuksen hyödyllisyyttä: sekä niiden yritysten, jotka ovat vapaaehtoisesti valinneet tilintarkastajan että niiden, jotka ovat luopuneet tilintarkastajasta lakimuutoksen jälkeen. Jos tulevaisuudessa tilintarkastuksen rajoja esimerkiksi monien muiden EU-maiden tapaan tullaan nostamaan, olisi varmasti myös hyödyllistä selvittää mitä Suomen keskisuuret yritykset, joille tilintarkastus tällä hetkellä on vielä pakollista, tilintarkastuksesta ajattelevat. Kuinka moni näistä yrityksistä luopuisi tilintarkastuksesta, jos se olisi mahdollista? Keskeistä on kuitenkin tarkkailla muiden maiden päätöksiä tilintarkastuksen suhteen, ja seurata kuinka heidän uudistuksensa sillä saralla toimivat.

Lähdeluettelo

Aakala, H. (2006a) Tilintarkastuksen arvo pienyritykselle –yritysjohdon näkökulma. Pro gradu –tutkielma. Tampere, Tampereen yliopisto, taloustieteiden laitos.

Aakala, H. (2006b) Tilintarkastuksen arvo pienyritykselle – Yritysjohdon näkökulma. *Tilintarkastus – Revision* 5, 18-25.

Abdel-Khalik, A., R. (1993) Why do private companies demand auditing? – A case for organizational loss of control. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 8, 1, 31-52.

Aikavuori, E. (2009) Tilintarkastuslaissa tulkinnanvaraisuutta. *Tilisanomat* 30, 3, 22-24.

Alakare, S., Koskinen, H. T., Reinikainen, M., Sedig, R., Simola, A. M. (2008) Uusitilintarkastuslaki – Säännöksistä käytäntöön. Keuruu, Otavan Kirjapaino Oy.

Andersson, E. (2010) Tilintarkastusjärjestelmän uudistaminen – Selvitysmiehen raportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja.

Bamber, E. M., Stratton, R. A. (1997) The information content of the uncertainty-modified audit report – Evidence from bank loan officers. *Accounting Horizons* 11, 2, 1-11.

Blackwell, D. W., Noland, T. R., Winters, D. B. (1998) The value of auditor assurance – Evidence from Loan Pricing. *Journal of Accounting Resource* 36, 1, 57-70.

Blackwell, D. W., Winters, D. B. (1997) Banking relationship and the effect of monitoring on loan pricing. *Journal of Financial Resource* 20, 2, 275-289.

Chow, C. W. (1982) The demand for external auditing – Size, debt and ownership influences. *The Accounting Review* 17, 2, 272-291.

Collins, J., Jarvis, R., Skarratt, L. (2004) The demand for the audit in small companies in the UK. *Accounting and Business Research* 34, 2, 87-100.

Dharan, B. G., Mascarenhas, B. (1992) Determinants of accounting change: An industry analysis of depreciation change. *Journal of Accounting, Auditing and Finance* 7, 1, 1-21.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY. Tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta.

Ge, W., McVay, S. (2005) The disclosure of material weaknesses in internal control after the Sarbanes-Oxley Act. *Accounting Horizons* 19, 3, 137-158.

Hallituksen esitys, HE 194/2006. Hallituksen esitys tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

Hay, D., Knechel, R. (2003) The value of auditors in the reducing risk. *Finance*, 17-18.

Haw, I. M., Qi, D., Wu, W. (2008) The economic consequence of voluntary auditing. *Journal of Accounting, Auditing and Finance* 23, 1, 63-93.

Hertsu, A. (2010) Pienyritysten kevennetty tilintarkastus myötätuulessa. [verkkodokumentti]. [Viitattu 24.11.2010]. Saatavilla <http://www.kauppalehti.fi/5/i/yritykset/yritysuutiset/?oid=2010/03/32036&ext=rss>

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (1997) Tutki ja kirjoita. Helsinki, Kirjayhtymä Oy.

Horsmanheimo, P., Kisanlahti, T., Steiner, M. L. (2007) Tilintarkastuslaki – Kommentaari. Juva, WSOYpro.

Horsmanheimo, P., Steiner, M. L. (2008) Tilintarkastus – asiakkaanopas. Juva, WSOYpro.

Hyytinen, A., Väänänen, L. (2004) Mandatory auditor choice and small firm finance: evidence from Finland. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (ETLA). Helsinki, ETLA. Keskusteluaiheita 950.

Jensen, M. C., Meckling, W. H. (1976) Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics* 3, 4, 305-360.

Keasey, K., Watson, R., Wynarczyk, P. (1988) The small company audit qualification: A preliminary investigation. *Accounting and Business Research* 18, 72, 323-333.

KHT-yhdistys (2010) Tilintarkastusjärjestelmän uudistaminen: selvitysmiehen raportti. Työ- ja elinkeinoministeriö.

KHT –yhdistys – Föreningen CGR ry. (2009) Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. Helsinki, KHT –Media Oy.

KHT –yhdistys – Föreningen CGR ry. (2007) Tilintarkastuslaki. Helsinki, KHT –Media Oy.

Koskela, M. (2005) Tilintarkastajan näkökulma pk-yrityksessä havaittuihin ongelmiin. *Tilisanomat* 6, 21-23.

Kosonen, L. (2005) Vaarinpidoista virtuaaliaikaan – Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Väitöskirja. Lappeenranta, Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu. kauppätieteiden osasto. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 210.

Kosonen, L. (2008a) Tilintarkastuskäytännön kehittyminen Suomessa viime vuosikaudan alkupuolella. *Tilintarkastus – Revision* 2, 21-26.

Kosonen, L. (2008b) Tilintarkastuskäytännön kehittymien Suomessa 1900-luvun loppupuolella. *Tilintarkastus – Revision* 3, 32-38.

Krishnan, J. (2005) Audit committee quality and internal control: An empirical analysis. *The Accounting Review* 80, 2, 649-675.

Lennox, C. (2005) Management ownership and the audit firm size. *Contemporary Accounting Research* 22, 1, 205-227.

Lumijärvi, O. P. (1987) Agenttiteoria ja sen eräitä sovellutuksia. Turun kauppakorkeakoulu. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Keskusteluja ja raportteja 4.

Länsiluoto, A., Mäki-Pirilä, J. (2010) Tilintarkastajan vapaaehtoinen valinta hyödyttää. *Tilintarkastus - Revision* 1, 26-29.

Morck, R., Shleifer, A., Vishny, R. W. (1988) Management ownership and market valuation: An empirical analysis. *Journal of Financial Economics* 20, ½, 293-315.

Niemi, L. (2010) Tutkimuksella parempaa tilintarkastuksen laatua. *Tilintarkastus – Revision* 4, 51.

- Niiniluoto, M. (2003) Pk-yritykset hyötyvät itse tilintarkastuksesta. *LuottoLista* 9, 10-11.
- Nokia. (2010) Nokia vuonna 2009. Espoo, Nokia Oyj.
- Nuolimaa, R., Kaisanlahti, T., Salonen, S. (2003) Tilintarkastuslakityöryhmän raportti.
- Petersen, M. A., Rajan, R. G. (1994) The benefits of lending relationship: Evidence from small business data. *Journal of Finance* 49, 1, 3-37.
- Rainborn, D. D., Guy, D. M., Zulinski, M. (1983) Solving audit problems in small business engagements. *Journal of Accountancy* 155, 4, 50-58.
- Riistamaa, V. (2007) Tiesitkö tämän tilintarkastuksesta? Osa X: Tilintarkastuksen tulevaisuudesta. *Tilintarkastus – Revision* 6, 8-15.
- Salonen, S. (2004) Tilintarkastustyöryhmä - yhteenveto saaduista lausunnoista.
- Sundgren, S. (1998) Auditor choices and auditor reporting practices - Evidence from Finnish small firms. *The European Accounting Review* 7, 3, 441-465.
- Sviili, T. (2009) ISAT:t istuvat pientenkin yritysten tarkastuksiin. *Tilintarkastus – Revision* 5, 35-38.
- Talousvaliokunnan mietintö 33/2006. Hallituksen esitys tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- Teoh, S. H., Wong, T. J. (1993) Perceived auditor quality and the earnings response coefficient. *Accounting review* 68, 2, 346-366.
- Tomperi, S. (2009) Tilintarkastus – Normeista käytäntöön. Helsinki, Edita Publishing Oy.
- Virtanen, A. (2007) Hyvän kirjanpitotavan kehittyminen Suomessa – Viisi historiallista teemaa. *Tilintarkastus - Revision* 1, 39-46.
- Watts, R. L., Zimmerman, J. L. (1979) The demand for and supply of accounting theories: The market for excuses. *Accounting Review* 14, 2, 273-305.
- Wells, J. T. (2004) Small business, big losses. *Journal of Accountancy* 198, 6, 42-47.

Watts, R. S. (1977) Corporate financial statements, a product of the market and political processes. *Australian Journal of Management* 2, 1, 53-75.

Haastattelut:

Pasi Pietarinen 17.11.2010. Tilintarkastustoimisto *PriceWaterhouseCoopers*, Lappeenranta.

Pasi Waris 17.11.2010. Tilintarkastustoimisto *PriceWaterhouseCoopers*, Lappeenranta.

Liite 1. Haastattelukysymykset

- Oletko aina työskennellyt tilintarkastajana, ja kuinka kauan olet ollut tällä alalla?
  - Millainen koulutus sinulla on, ja missä olet opiskellut?
  - Oletko aina ollut töissä Lappeenrannassa vai myös muualla?
  - Minkä kokoisia yritysasiakkaita tilintarkastustoimistollanne on?
  - Kuinka kauan PwC:llä on ollut toimisto Lappeenrannassa?
1. Mitä mieltä olet siitä, että pieniltä yrityksiltä poistettiin vuonna 2007 pakollinen tilintarkastusvelvollisuus?
  2. Mitä mieltä olet maallikkotilintarkastuksesta luopumisesta?
  3. Onko pienyritysten tilintarkastusvelvollisuudesta luopumisella ollut vaikutusta teidän asiakkaisiin? Ovatko asiakkaat luopuneet tilintarkastuksesta? Tai onko teille tullut uusia asiakkaita, jotka ovat vaihtaneet maallikkotilintarkastajan auktorisoituun tilintarkastajaan? Mistä epäilet tämän johtuvan?
  4. Miksi tilintarkastaja kannattaisi valita, vaikka se ei olisi pakollista?
  5. Millaisten tekijöiden näet vaikuttavan siihen, että pienet yritykset valitsevat tilintarkastajan vapaaehtoisesti?
  6. Yritysjohto on nähnyt keskustelut tilintarkastajan kanssa hyödyllisiksi. Tapaatko usein pienten yritysten johtoa? Koetko keskustelut pientä yritystä hyödyttäväksi?
  7. Vaikuttavatko mielestäsi tilintarkastuksesta syntyneet kustannukset usein siihen, että pienissä yrityksissä ei nähdä tarpeelliseksi valita tilintarkastajaa? Jos pieni yritys vaihtaa maallikkotilintarkastajan auktorisoituun tilintarkastajaan, osaatko sanoa kasvavatko tilintarkastuksen kustannukset huomattavasti?
  8. Mitä mieltä olet ajatuksesta, että pienten yritysten tilintarkastusta helpotettaisiin laatimalla pienten yritysten tilintarkastukseen omat keveämmät tilintarkastusstandardit?